

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

Тема: «Бюджетно-податкова політика держави та її вплив на економічний
розвиток»

Здобувачки вищої освіти II рівня, II курсу, групи ФМУП-22-1,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
освітня програма Управління публічними фінансами

Величко Василь Володимирович

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник Буряк Аліна Вікторівна, к.е.н., доцент

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми

Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів
протокол від «15» 01 2024 № 9

Завідувач кафедри Давиденко Надія Миколаївна, д.е.н., професор

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 11 01.02.2024 мфр
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту мфр
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту Юбанів 4(добри) 08.02.2024 мфр
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: мфр М.Т. Богдарук
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: мфр М.М. Давиденко
(підпис) (ініціали, прізвище)

мфр О.В. Тордей
(підпис) (ініціали, прізвище)

мфр Т.О. Скрипник
(підпис) (ініціали, прізвище)

Секретар: мфр В.Ю. Метиленко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		Галова Ек
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		А.Т. Бугарук
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	15		Члени комісії Н.М. Давиденко О.Р. Гордєв Т.О. Серинський
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	35		Секретар
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	70		В.В. Мещеряков

Оцінка керівника 35 балів

А.В. Бугарук

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
70	C	4 (добре)	08.02.2024	Галова Ек А.Т. Бугарук Секретар

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	
50-59	E	3 (задовільно)
35-49	CX	2 (незадовільно)

Факультет/ННІ Факультет фінансів та цифрових технологій

Кафедра Публічних фінансів

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Освітня програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую

Завідувач кафедри публічних фінансів

 Тетяна КОЛЯДА

« 22 » 12 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект) здобувачу вищої освіти

Величко Василь Володимирович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту) «Бюджетно-податкова політика держави та її вплив на економічний розвиток»

Затверджена наказом ректора від «15» 11 2022 № 1207

2. Строк здачі закінченої роботи 17.11.2023 р.

3. Мета роботи аналіз ефективності проведення бюджетно-податкової політики в Україні та розроблення шляхів вдосконалення бюджетно-податкової політики України на сучасному етапі розвитку.

Предмет дослідження – процес реалізації бюджетно-податкової політики та її вплив на економічний розвиток України.

Орієнтовна база дослідження: Міністерство соціальної політики України

4. Вихідні дані до роботи: Конституція України, законодавчі акти та інші нормативні документи України, а також періодичні видання. Крім того, були враховані статистичні дані від Національного банку України, Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України за період з 2018 по 2022 роки, й враховано результати наукових досліджень вітчизняних і закордонних вчених та інформацію, доступну в Інтернеті.

5. Перелік графічного матеріалу 3 таблиці, 5 рисунків.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти бюджетно-податкової політики держави

1.1. Сутність, види та інструменти бюджетно-податкової політики

1.2. Інструментарій реалізації бюджетно-податкової політики

Розділ 2. Реалізація бюджетно-податкової політики та її ефективність в Україні

2.1. Аналіз впливу бюджетно-податкової політики на формування доходів та видаткової частини Державного бюджету України

2.2. Вплив податкової політики на формування доходів суб'єктів господарської діяльності та доходів домогосподарств

2.3. Ефективність проведення бюджетно-податкової політики та її вплив на економічний розвиток країни

Розділ 3. Шляхи удосконалення бюджетно-податкової політики України на сучасному етапі розвитку

3.1. Можливості адаптації зарубіжного досвіду щодо проведення бюджетно-податкової політики

3.2. Напрями удосконалення бюджетно-податкової політики України на сучасному етапі розвитку

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1.	Затвердження теми роботи	11/2023 - 15.11.23	—
2.	Уточнення проєкту плану	22.12.23 - 15.01.24	—
3.	Затвердження 1-го розділу	до 30.01.2024	—
4.	Затвердження 2-го розділу	до 05.02.2024	—
5.	Затвердження 3-го розділу	до 10.02.2024	—
6.	Виконання роботи	15.11.2023	—
7.	Затвердження попереднього захисту	17.11 - 25.11.2023	—
8.	Затвердження перевірки роботи	01.12 - 10.12.2023	—
9.	Виконання візиту керівника	15.01 - 20.01.2024	—
10.	Рецензування роботи	22 - 26.01.2024	—
11.	Оформлення роботи	01.02 - 04.02.2024	—
12.	Захист роботи	07.02 - 08.02.2024	08.02.2024

8. Дата видачі завдання «22» 12 2023

9. Науковий керівник кваліфікаційної

роботи (проєкту) Буряк А.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо- професійної програми Гордей О. Д.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти Величко
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

«Бюджетно-податкова політика держави та її вплив на економічний розвиток»

Метою дипломної роботи є аналіз ефективності проведення бюджетно-податкової політики в Україні та розроблення шляхів вдосконалення бюджетно-податкової політики України на сучасному етапі розвитку.

Відповідно до мети роботи передбачено виконання наступних завдань:

розкрити теоретичні аспекти та сутність бюджетно-податкової політики та її основні положення;

висвітлити інструментарій реалізації бюджетно-податкової політики;

проаналізувати бюджетно-податкову політику в умовах економічних перетворень України;

проаналізувати вплив податкової політики на динаміку макроіндекаторів економіки України;

визначити вплив бюджетно-податкової політики на конкурентоспроможність національної економіки;

розглянути зарубіжний досвід проведення бюджетно-податкової політики та можливість його адаптації в Україні;

розробити напрями вдосконалення бюджетно-податкової політики України в умовах ринкової економіки.

Об'єктом дослідження виступає бюджетно-податкова політика як головний елемент фінансової політики держави.

Предметом є процес реалізації бюджетно-податкової політики та її вплив на економічний розвиток України.

Базою дослідження виступають доходи та видатки Державного бюджету України, у тому числі податкові надходження у розрізі головних бюджетоутворюючих податків.

Для досягнення мети дипломної роботи та вирішення поставлених завдань використовувався системний підхід, що дав можливість провести комплексне дослідження процесу реалізації бюджетно-податкової політики. При дослідженні

теоретичних засад функціонування бюджетно-податкової політики використовувалися такі загальнонаукові методи пізнання, як: аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація, метод аналогії. Інформаційною базою є: законодавчі та нормативні акти з питань проведення бюджетно-податкової політики, дисертаційні та монографічні дослідження, експертні висновки, періодична економічна література, наукові статті, статистичні звіти та інтернет ресурси.

Дипломна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку літератури та додатків. У першому розділі розглянуті теоретичні основи бюджетно-податкової політики, у другому розділі проведено аналіз реалізації бюджетно-податкової політики в Україні та її ефективності в умовах ринкової економіки, у третьому розділі наведені проблеми та шляхи удосконалення бюджетно-податкової політики України на сучасному етапі розвитку.

Ключові слова: рейтингова агенція, рейтингування.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023 р.

Рік захисту роботи 2024 р.

ABSTRACT

«Budget and tax policy of the state and its impact on economic development»

The aim of the thesis is to analyze the effectiveness of the budget and tax policy in Ukraine and to develop ways to improve the budget and tax policy of Ukraine at the current stage of development.

In accordance with the purpose of the work, the following tasks are expected to be performed:

- to reveal the theoretical aspects and essence of the budget and tax policy and its main provisions;

- highlight the tools for the implementation of the budget and tax policy;

- to analyze the budget and tax policy in the conditions of economic transformations of Ukraine;

- to analyze the influence of tax policy on the dynamics of macro-indicators of the economy of Ukraine;

- determine the influence of the budget and tax policy on the competitiveness of the national economy;

- to consider the foreign experience of budget and tax policy and the possibility of its adaptation in Ukraine;

- develop directions for improving the budget and tax policy of Ukraine in the conditions of a market economy.

The object of the study is the budget and tax policy as the main element of the financial policy of the state.

The subject is the process of implementing the budget and tax policy and its impact on the economic development of Ukraine.

The basis of the study is the revenues and expenditures of the State Budget of Ukraine, including tax revenues in terms of the main budget-forming taxes.

A systematic approach was used to achieve the goal of the thesis and to solve the set tasks, which made it possible to conduct a comprehensive study of the process of

implementing the budget and tax policy. When studying the theoretical foundations of the functioning of the budget and tax policy, such general scientific methods of cognition were used as: analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction and concretization, the method of analogy. The information base is: legislative and regulatory acts on the implementation of budget and tax policy, dissertation and monographic studies, expert opinions, periodical economic literature, scientific articles, statistical reports and Internet resources.

The thesis consists of an introduction, 3 chapters, conclusions, a list of references and appendices. The first chapter examines the theoretical foundations of the budget and tax policy, the second chapter analyzes the implementation of the budget and tax policy in Ukraine and its effectiveness in the conditions of a market economy, and the third chapter presents the problems and ways to improve the budget and tax policy of Ukraine at the current stage of development.

Keywords: rating agency, rating.

The year of performance of qualification work is 2023.

The year of job protection is 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	14
1.1. Сутність бюджетно-податкової політики	14
1.2. Інструменти та наслідки дії бюджетно-податкової політики.....	20
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ.....	29
2.1. Аналіз бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень.....	29
2.2. Оцінка впливу бюджетно-податкової політики на динаміку макроіндикаторів економіки України та її конкурентоспроможність	36
РОЗДІЛ 3. АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ	51
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Після здобуття незалежності в Україні постала проблема створення економіки, яка має забезпечити гідне життя народу. Тому з часом в Україні відбуваються зміни в різних напрямках економічного життя. З переходом України до ринкової економіки більш суттєвого значення має економічна політика. Економічна політика передбачає собою діяльність органів влади щодо визначення та реалізації основних завдань та цілей розвитку країни. Головною умовою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку та підвищення добробуту суспільства є взаємопов'язане функціонування держави та ринкових інститутів. Для забезпечення реалізації державних програм, що сприятимуть соціально економічному розвитку держава повинна мати в розпорядженні фінансові ресурси, які відображають інтереси суб'єктів підприємницької діяльності органів державної влади, суб'єктів підприємницької діяльності, інвесторів та населення. З огляду на це, існує об'єктивна необхідність реалізації фінансової політики. Фінансова політика спрямована на фінансування державних програм соціально-економічного розвитку та має свої складові через які вона реалізується: бюджетно-податкова, кредитно-грошова (монетарна), інвестиційна, валютна, митна політики. Провідну роль відіграє бюджетно-податкова політика, яка має на меті створення оптимальних умов оподаткування та раціональне використання акумульованих фінансових ресурсів. Бюджетно-податкова політика повинна забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток, стимулювати підприємницьку діяльність та привабливість інвестиційного клімату держави, покращення життєвого рівня населення. Оптимальна податкова система та ефективне адміністрування податків має сприяти стабільному поповненню державного бюджету податковими надходженнями. Від правильного визначення стратегічних цілей, тактичних завдань та інструментів реалізації має забезпечити реалізації ефективної бюджетно-податкової політики України.

Актуальність дипломної роботи полягає в тому, що на сьогодні в умовах

економічно-політичної кризи, введення правового режиму воєнного стану та євроінтеграції Україна не має визначених стратегічних орієнтирів для реалізації ефективної бюджетно-податкової політики. Економіка нашої держави, бюджетна та податкова системи постійно змінюються та знаходяться в русі, і тому від правильності вибору напряму проведення та ефективності бюджетно-податкової політики залежить піднесення економіки та добробут нації.

Теоретичні основи бюджетно-податкової політики відображені в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Важливу роль у дослідженні бюджетноподаткової політики мають такі вчені, як: Т.С. Куценко, Є.І. Грідіна, П. В. Круш, Л.Б. Рябушка, Д.В. Веремчук, Ю.В. Пасічник, В.М. Федосов, А.І. Крисоватий, С.М. Свешніков, І. А. Чугунов, Л.В. Андрущенко, О. Бланшар, А. Селіщев, С. Фішер, Р. Дорнбуш та інші. Дані вчені розглядали науково-методологічні засади, функції, принципи та механізм бюджетно-податкової політики. В умовах євроінтеграції актуальним стає питання щодо формування ефективної бюджетноподаткової політики, яка б сприяла економічному піднесенню нашої держави. Вітчизняні та зарубіжні вчені у своїх наукових дослідженнях теоретично обґрунтували необхідні шляхи вдосконалення проведення бюджетно-податкової політики України, але щодо умов їх практичного впровадження та результатів вчені не мають єдиної точки зору.

Метою дипломної роботи є аналіз ефективності проведення бюджетно-податкової політики в Україні та розроблення шляхів вдосконалення бюджетно-податкової політики України на сучасному етапі розвитку.

Відповідно до мети роботи передбачено виконання наступних завдань:

- розкрити теоретичні аспекти та сутність бюджетно-податкової політики та її основні положення;
- висвітлити інструментарій реалізації бюджетно- податкової політики;
- проаналізувати бюджетно-податкову політику в умовах економічних перетворень України;
- проаналізувати вплив податкової політики на динаміку макроекономічних

економіки України;

визначити вплив бюджетно-податкової політики на конкурентоспроможність національної економіки;

розглянути зарубіжний досвід проведення бюджетно-податкової політики та можливість його адаптації в Україні;

розробити напрями вдосконалення бюджетно-податкової політики України в умовах ринкової економіки.

Об'єктом дослідження виступає бюджетно-податкова політика як головний елемент фінансової політики держави.

Предметом є процес реалізації бюджетно-податкової політики та її вплив на економічний розвиток України.

Базою дослідження виступають доходи та видатки Державного бюджету України, у тому числі податкові надходження у розрізі головних бюджетоутворюючих податків.

Для досягнення мети дипломної роботи та вирішення поставлених завдань використовувався системний підхід, що дав можливість провести комплексне дослідження процесу реалізації бюджетно-податкової політики. При дослідженні теоретичних засад функціонування бюджетно-податкової політики використовувалися такі загальнонаукові методи пізнання, як: аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація, метод аналогії. У ході проведення аналізу впливу бюджетно-податкової політики на формування дохідної та видаткової частина державного бюджету, на суб'єктів господарської діяльності та домогосподарств, оцінювання ефективності бюджетно-податкової політики України в умовах ринкової економіки та дослідження світового досвіду використано такі специфічні методи, як: метод групувань, порівняння, статистичного аналізу, економіко-математичні методи. Для наочного зображення статистичного матеріалу використані методи узагальнення та графічного зображення даних. Для розробки рекомендацій стосовно удосконалення бюджетно-податкової політики України в сучасних умовах розвитку використано методи аналізу та синтезу, групування та

порівняння. При прогнозуванні доходів, 6 видатків та податкових надходжень до Державного бюджету України використано економіко-математичні методи.

Інформаційною базою є: законодавчі та нормативні акти з питань проведення бюджетно-податкової політики, дисертаційні та монографічні дослідження, експертні висновки, періодична економічна література, наукові статті, статистичні звіти та інтернет ресурси.

Дипломна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку літератури та додатків. У першому розділі розглянуті теоретичні основи бюджетно-податкової політики, у другому розділі проведено аналіз реалізації бюджетно-податкової політики в Україні та її ефективності в умовах ринкової економіки, у третьому розділі наведені проблеми та шляхи удосконалення бюджетно- податкової політики України на сучасному етапі розвитку.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність бюджетно-податкової політики

Політика будь-якої держави спрямована на створення та підтримку загальнодержавного добробуту в країні, запобігання економічних криз та згладжування коливань та наслідків шоків, розбудову та процвітання сфер виробництва та гідний рівень життя всіх верств населення тощо. Залежно від сфери суспільних відносин, в межах яких реалізується політика держави, виокремлюють економічну та соціальну, фінансову та кредитну, внутрішню та зовнішню політики тощо. Невід’ємним рушієм та інструментом функціонування будь-якого напрямку є якісне та ефективне використання грошових ресурсів для забезпечення злагодженої роботи всіх економічних процесів в країні, а передусім фінансової системи.

Практика багатьох розвинених країн світу показує, що розподіл та ефективне використання державних фінансів безпосередньо впливає на загальноекономічні показники держави, а саме сукупний попит та пропозицію, обсяги споживання, заощаджень й інвестування населення, відносини між економічними суб’єктами як в межах країни, так і на міжнародній арені. Таким чином, фінансова політика, як центральна ланка системи економічних відносин держави, відіграє провідну роль в досягненні стабільного розвитку країни.

Фінансове управління держави передбачає використання прямих та непрямих важелів. Зокрема до прямих відносять акумулювання та використання коштів державного бюджету та цільових фондів, активів центрального банку, державних підприємств, установ, міністерств. Водночас непрямі важелі спрямовані не лише на використання державних фінансів, а й на функціонування інших суб’єктів фінансової системи держави – громадян, підприємств, фінансових посередників, іноземних інвесторів та міжнародних структур. Таким чином, злагоджена робота всіх фінансових важелів, інструментів та методів, спрямованих на реалізацію державної політики, визначає суть фінансового механізму [1, с. 4].

Фінансову політику держави здійснюють за різними напрямками, серед яких найрозповсюдженішими є бюджетна, податкова, інвестиційна, грошово-кредитна, валютна, цінова, митна, страхова й інші політики [2]. Кожен з зазначених напрямків має свої ключові елементи. Приміром, до податкової політики варто віднести цілеспрямовану діяльність держави у сфері встановлення та стягнення податків за допомогою різних видів оподаткування, ставок, пільг та знижок, нагляд за державним дефіцитом. Бюджетна політика ж передбачає ефективне управління доходами та видатками бюджету, нагляд за його кредитуванням та фінансуванням, утворенням державного боргу, ефективний перерозподіл ВВП. Грошово-кредитна політика полягає в регулюванні грошової емісії, валютних операцій та їх складових, обов'язкових резервів комерційних банків тощо. До інвестиційної політики слід віднести економічний клімат в країні, створення й підтримка оптимальних умов для залучення інвестицій як в межах країни, так і поза. Валютна політика здійснює валютне регулювання та контроль, дисконтну та девізну валютні політики.

Таким чином, ефективна та злагоджена робота всіх напрямків та їх складових визначають завдання державної фінансової політики, а бюджетно-податкова політика відіграє одну з провідних ролей в цій системі.

Бюджетна політика полягає в акумуляції та ефективному перерозподілу бюджетних коштів, задля забезпечення виконання державних програм, виробничих та соціальних процесів (програми спрямовані на економічний розвиток, соціальні програми, наукові та освітні, з охорони здоров'я, забезпечення утримання держави тощо). Здійснюється бюджетна політика державними органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування. Фінансування діяльності відбувається шляхом мобілізації грошових ресурсів та їх перерозподіл між розпорядниками бюджетних коштів. Акумуляція фінансів здійснюється через податковий механізм (стягнення податків та зборів, отримання доходів від операцій з капіталом), механізм бюджетного інвестування, міжбюджетних трансфертів, спеціальних бюджетних фондів тощо. Ключову роль в мобілізації грошових коштів відіграє податкова

політика.

Оскільки бюджетна та податкова політики спрямовані на акумуляцію та ефективний перерозподіл бюджетних коштів задля економічного зростання та підтримки добробуту населення, доцільно їх поєднати в бюджетну-податкову політику – складову фінансової політики держави (див. рис. 1.1).

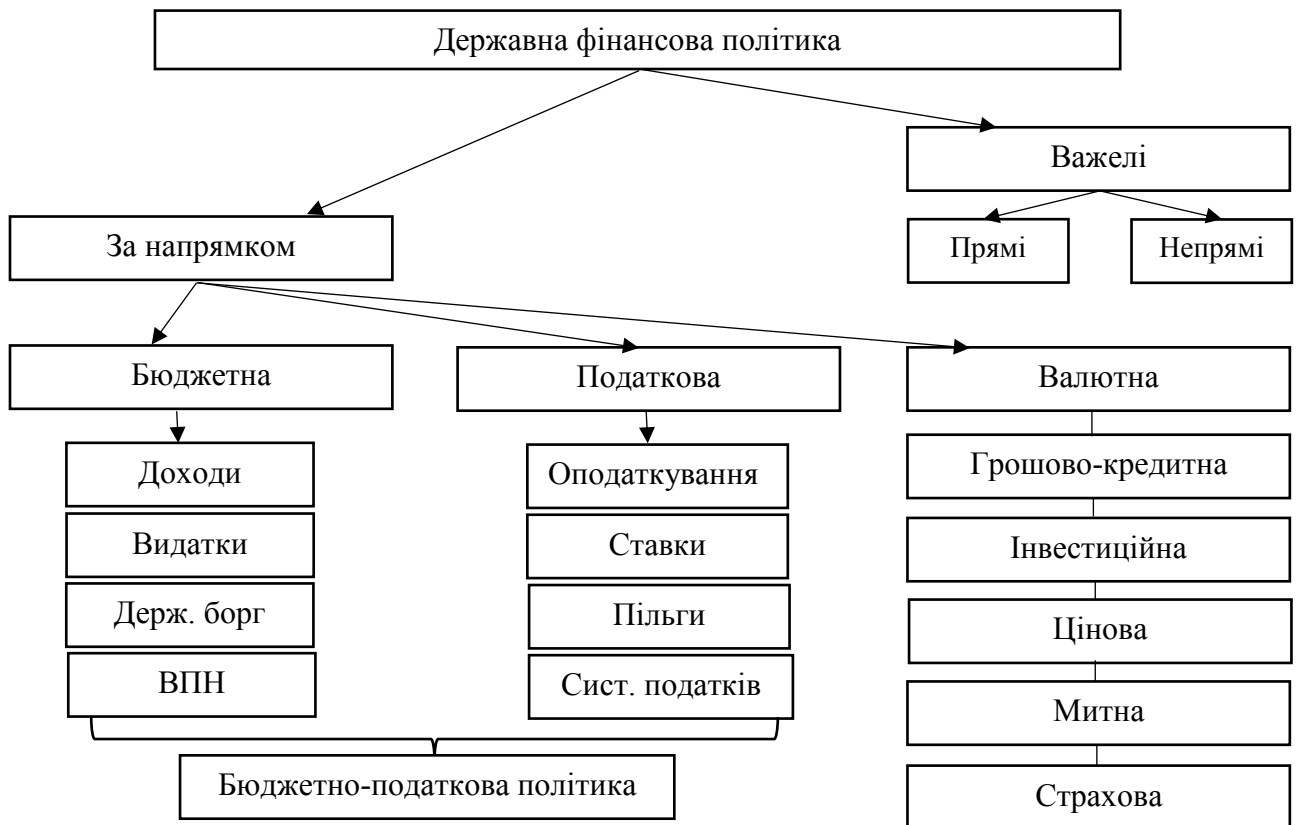

Рисунок 1.1 Бюджетно-податкова політика як напрям фінансової політики

Джерело: складено автором на основі джерел [3] та [4]

Отже, бюджетно-податкова політика є невід’ємною частиною фінансової політики держави та спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку населення шляхом перерозподілу бюджетних коштів за допомогою зміни державних видатків, системи оподаткування та методів формування державного бюджету як такого. До основних важелів бюджетно-податкової політики варто віднести:

бюджетні матеріальні (субсидії, дотації, ініціювання, фінансування та підтримка соціальних програм та проєктів, інвестування в розвиток конкретних галузей) та не матеріальні (встановлення боргового якоря, таргетованого профіциту бюджету, зміни в системі розподілу доходів між

рівнями бюджетів тощо);

податкові підтримуючі (податкові канікули, знижки, пільги) та податкові регулюючі (зміна ставки, об'єкта, бази оподаткування, термінів сплати, видів податків, їх кількості та порядку обчислення тощо);

інші (надання державою приміщень для соціально важливих проєктів, спільне проведення інформаційних кампанії щодо бюджетно-податкового механізму тощо).

Використовуючи дані інструменти бюджетно-податкової політики в відмінних проявах, комбінаціях та за різних умов, держава здатна ефективно реагувати на соціально-економічні виклики в країні, акумулюючи необхідні ресурси та перерозподіляючи їх в найкращий спосіб. Також, з їх допомогою можна як стимулювати, так і стримувати економіку країни, коли це необхідно, зменшувати нерівність в розподілі доходів та підвищувати загальний рівень добробуту в країні.

Зародженням бюджетно-податкової системи можна вважати перші згадки про державну казну (бюджет), про що зазначав у своїх працях стародавній грецький історик Геродот ще в V ст. до н. е. З плином часу, зміни форм суспільних відносин та економічної думки, досі залишаються актуальними питання щодо ефективного наповнення бюджету та перерозподілу державних фінансів, механізму оподаткування та підтримки добробуту населення, вплив зовнішніх чинників та міжнародна співпраця на макро рівні тощо.

Теоретичне обґрунтування бюджетно-податкової політиці вперше сформулював Дж.-М. Кейнс у часи Великої депресії в США та застосував на практиці Рузвельт у своїй програмі «Нового курсу». Покликаний на боротьбу з масштабною кризою, державну підтримку населення та запобігання майбутніх економічних невдач та труднощів, такий напрям фінансової політики дав нове бачення та перспективи в застосуванні та удосконаленні наявних механізмів державного управління бюджетними ресурсами. Таким чином, бюджетноподаткова політика вдало зображує пріоритетність державних

програм, а також надає широкий інструментарій для стримування чи стимулювання економіки на різних етапах економічного циклу.

Однак, на сьогодні серед спільноти науковців немає єдиної відповіді на запитання чи повинна держава врегульовувати невдачі ринку проведенням фінансової політики, а передусім бюджетно-податкової, чи все ж їй варто залишатися осторонь, оскільки не залежно від шоків та економічних криз, ринок в перспективі самостійно повернеться в стан рівноваги. Дані твердження уособлюють в собі два основні підходи до визначення ролі держави в економічному житті країни, а саме – інституціонально-кейнсіанський та ліберально-монетарний, також відомий як політика “шокової терапії” [3].

Аналізуючи розвиток економічних вчень та підходи різних історичних шкіл щодо ефективності та потреби в державному регулюванні можна дійти висновку, що роль держави постійно переоцінюється і, в залежності від стадії економічного циклу країни, її потенціалу, виду економіки та характеру виникнення криз, на зміну саморегульованому ринку приходить державне регулювання та навпаки [1, с. 4].

Приміром, представники класичної школи економіки повністю заперечували роль держави для підтримки добробуту країни, оскільки вважали, що ринок є еластичним до будь-яких шоків і в перспективі завжди віднайде стан рівноваги, а державне втручання лише зашкодить цьому. Проте класики не врахували чимало факторів у своїй теорії, зокрема ірраціональний вибір споживачів, схильність до заощаджень чи примарність існування ефективного ринку, що призвело до переосмислення здатності ринку до відновлення рівноважного стану.

Відомі економісти Бушанан та Масгрейв зазначають, що “видима рука держави, є не менш природньою, ніж невидима рука ринку” і пропонують для цього застосування бюджетно-податкової політики [4, с. 135]. Схожу думку висловлює Кейнс у своїй визначній праці “Теорія зайнятості, процента та грошей” [5, с. 40], визначаючи ціль бюджетно-податкової політики як використання податків і державних видатків для забезпечення державою

управління економікою. Оперуючи обсягами та структурою державних видатків та доходів, держава здатна забезпечити сталий соціально-економічний розвиток країни, збільшити рівень зайнятості та реального ВВП, знизити тиск інфляції, підтримати соціальні програми та стимулювати розвиток підприємництва, не виснажуючи при цьому податкоспроможності населення.

За кейнсіанською теорією, здійснення бюджетно-податкової політики повинно відбуватися шляхом впливу на сукупний попит, що у свою чергу складається з обсягів споживання населення, державних видатків, приватних інвестицій та чистого експорту. Головним інструментом такого впливу – є бюджет, а величина впливу на економіку країни дорівнюватиме величині збільшення/зменшення державних видатків/доходів помноженій на мультиплікатор [5].

Оскільки бюджетно-податкова політика спрямована на зменшення наслідків економічних коливань, то залежно від загальної економічної ситуації в країні та потребі в нагальності державного втручання можуть застосовуватися різні її прояви (див. таблиця 1. 1.)

Таблиця 1.1.

Види бюджетно-податкової політики	
Залежно від механізму впливу на соціально- економічний розвиток	
Дискреційна (активна) Застосовують при неспроможності недискреційної політики. В основі лежить припущення, що зміни в доходах/видатках бюджету не виникають автоматично, а є наслідком дій уряду	Недискреційна (автоматична, пасивна) Не потребує конкретних дій від суб'єктів прийняття рішень відносно неї.
Залежно від економічних умов	
Експансійна (дефіцитне бюджетне фінансування) Під час рецесії чи значного рівня безробіття, збільшення державних видатків та зменшення податкового навантаження сприяє виходу з кризи.	Стабілізуюча бюджетна політика Під час економічного зростання доходи збільшуються, що дозволяє сформувати бюджетний профіцит, в той час як при спаді – податки скорочуються, трансферти зростають, і в результаті профіцит скорочується. Обсяги податкових надходжень змінюються відповідно до стадії економічного циклу, що призводить до стабілізації економіки вцілому.
Протидіюча Характерна при перегріванні економіки. Шляхом підвищення податкового навантаження та скорочення державного споживання, завдяки бюджетному профіциту, запобігає перегріванню економіки.	
Нейтральна В основі ідея збалансованого бюджету, тобто видатки дорівнюють доходам. Не чинить вплив на економічну активність.	

Джерело: складено автором на основі джерела [1]

При застосуванні тієї чи іншої політики варто також пам'ятати про внутрішній лаг – час між виникненням економічного шоку та дії відповідної політики на неї, та зовнішній лаг – час між здійсненими заходами та їх наслідками. Так, якщо для монетарної політики звичним є наявність зовнішнього лагу, то для бюджетно-податкової має місце внутрішній лаг, позаяк рішення уряду приймається шляхом обговорень та перегляду бюджетних та податкових законів на різних рівнях, що безперечно збільшує внутрішній лаг.

Отже, бюджетно-податкова політика, як складова фінансової політики держави, є важливим та багатогранним інструментом державного регулювання економічної ситуації в країні. В основі її лежать постулати кейнсіанства та некейнсіанства, а до ключових функцій варто віднести фіскальну, регулюючу та стимулюючу. Загалом, спрямована на зменшення наслідків економічних коливань, підтримку добробуту населення та виконання соціально-економічних програм держави, бюджетно-податкова політика може застосовуватися як на різних стадіях економічного циклу, так і для реалізації окремих цілей уряду.

1.2. Інструменти та наслідки дії бюджетно-податкової політики

Бюджетно-податкова політика використовується з метою згладження економічних коливань. Залежно від економічних умов, для досягнення цілей уряд може застосовувати різні її види, зокрема експансійну, протидіючу або нейтральну.

Експансійна бюджетно-податкова політика, або дефіцитне бюджетне фінансування (*deficit spending*), полягає в підвищенні державних видатків або скороченні податків з метою виводу економіки з рецесії чи високого рівня безробіття шляхом використання бюджетного дефіциту. Відповідно до кейнсіанської теорії, випуск продукції зросте завдяки мультиплікативному ефекту, який підсилює початкове зростання видатків державного сектора. Припускається, що сукупна пропозиція автоматично і пасивно пристосує зміни

в попиті [5, с. 40; 3].

Уважають, що фіскальне стимулювання не спричиняє інфляції, коли задіюють ресурси, які інакше залишалися б незадіяними. Автором концепції дефіцитного фінансування, що націлене на стимулювання економічного зростання, є Лернер [7, с. 128; 8]. В її основі лежать принципи «функціональних фінансів». Ці принципи постулюють, що ефективність конкретних заходів політики потрібно оцінювати за їх здатністю досягати визначених цілей, а не за ознакою співзвучності чи підпорядкованості догмам традиційної економічної науки [9].

Припущення, що найчастіше наслідком використання принципів «функціональних фінансів» є бюджетний дефіцит, порушує проблему накопичення бюджетного дефіциту та зростання державного боргу. За Лернером [20], політику треба здійснювати таким чином, щоб досягнути такого рівня випуску товарів і послуг, який відповідає рівню повної зайнятості, а також зберегти цінову стабільність незалежно від того, підвищують чи скорочують ці заходи державний борг [21, с. 120].

Характер бюджетно-податкової політики зумовлює структурні зміни у державному бюджеті, включаючи можливість утворення дефіциту (профіциту) бюджету. Теоретично використання дефіцитного фінансування в окремих ситуаціях цілком виправдане, хоча варто брати до уваги і його негативний вплив [1, с. 4].

Теорія дефіцитного фінансування державних витрат стає актуальнішою з розвитком неокейнсіанського напрямку. Зокрема, вважається, що дефіцит бюджету, викликаючи розширення грошового обігу, зумовлює зростання виробництва. Заміщення приватного попиту на гроші державним досягається через реальне зростання економіки, низьку відсоткову ставку за кредитами та розширення пропозиції грошей [2].

Контраргументом неокласиків щодо стимулюючого ефекту експансійної політики є ефект витіснення. Він обумовлений тим, яким чином відбувається фінансування бюджетного дефіциту. Джерелами фінансування можуть бути

державні запозичення, зокрема, через емісію облігацій або через грошову емісію. В результаті здійснення державних запозичень відсоткові ставки на ринку можуть зростати внаслідок вищого попиту на кредит. Такий ефект призводить до зниження приватного споживання, наслідком чого є нижчий сукупний попит на ринку, що суперечить меті бюджетного дефіциту [11, с. 224].

Лернер (1951) зазначав, що створення додаткових грошей є більш експансійним засобом дефіцитного бюджетного фінансування. Хоча потенційно і більш інфляційним, ніж запозичення, оскільки запозичення обумовлює зниження ліквідності в економіці, тоді як наслідком створення грошової маси є підвищення ліквідності [21, с. 120].

Тезу щодо дефіцитного фінансування спростовують монетаристи і представники класичної макроекономіки, які наголошують на інфляційних наслідках бюджетного дефіциту [1, с. 4].

Відтак, концепція монетаризму базується на позиціях, згідно з якими високий рівень макроекономічної стабільності найкращим чином забезпечує система вільного ринку, що діє на основі конкуренції за умови мінімізації втручання держави у функціонування економіки. За цією теорією, коливання сукупних витрат впливають на ціни продукції та ресурсів, а не на рівень виробництва та зайнятості. Тому втручання держави у монопольну, бюджетно-податкову та грошово-кредитну системи підриває здатність вільного ринку до забезпечення макроекономічної стабільності.

Саме незадовільна грошова політика, на думку прихильників концепції монетаризму, провокує інфляцію, спад економіки, безробіття, кризи платіжного балансу. Вирішальними для оздоровлення економіки в такій ситуації стають такі методи державного регулювання, як жорстке регулювання приросту грошової маси, зниження рівня податків та виданих кредитів, зменшення соціальних витрат, забезпечення вільного розвитку підприємництва, ринкове ціноутворення, скасування мінімальних рівнів заробітної плати [2].

У таких випадках бюджетно-податкову політику ставлять у центрі загальної стратегії макроекономічного коригування. Проте незадовільний рівень її проведення може бути причиною негативних економічних явищ, таких як інфляція, значний дефіцит рахунку поточних операцій платіжного балансу, уповільнення та навіть від'ємне значення приросту обсягів промислового виробництва [1, с. 5].

У табл. 1.2 ми відобразили бюджетно-податкові інструменти, які використовують найчастіше.

Таблиця 1.2

Бюджетні інструменти	Податкові інструменти
Структура видатків бюджету	Податки
Бюджетне планування	Податкові пільги
Міжбюджетні трансферти	Податкові санкції
Бюджетний контроль	Податковий контроль
Бюджетне кредитування	Спеціальні податкові режими
Державні гарантії	Автоматизація оподаткування
Бюджетне інвестування	Податковий кредит
Бюджетний дефіцит	Податкові канікули
Соціальні трансферти	
Державні закупівлі	

*Джерело: складено на основі [8].

Аналізуючи інформацію у табл. 1.2, стверджуємо, що органи державної влади різних рівнів розробили широкий спектр бюджетно-податкових інструментів, використання яких приводить до здійснення державного регулювання економічних процесів у державі, підвищення її соціально-економічного розвитку, перерозподілу фінансових ресурсів. З огляду на це реалізація механізму бюджетно-податкового регулювання передбачає використання двох груп важелів – бюджетних та податкових, дія яких реалізується через застосування відповідних інструментів.

Перед вітчизняною економікою постають нові виклики у вигляді довготривалої економічної й політичної кризи та пандемії. Наслідок цих подій – нестабільне економічне середовище, зростання державного боргу,

нестабільний валютний курс, зниження темпів виробництва. Такі процеси провокують рецесію й стагнацію слабкої економіки. На наше переконання, за допомогою виважених бюджетно-податкових заходів вітчизняний уряд має допомагати пріоритетним галузям економіки оволодіти від деструктивних процесів і шоків впливів, що спричинені вищенаведеними факторами.

Водночас, дефіцит бюджету буває циклічним та структурним, або нециклічним. Згідно з глосарієм ОЕСР [23], декомпозиція дефіциту здійснюється з метою відокремлення циклічного впливу на баланс бюджету (який є наслідком розбіжностей між фактичним та потенційним ВВП) від нециклічного.

Нециклічний дефіцит бюджету – це такий дефіцит, який є початковою причиною коливань економіки і може бути інтерпретований як індикатор політики дискреційного пристосування, тобто використання дискреційних методів при проведенні бюджетно-податкової політики.

Протидіюча бюджетно-податкова політика (contractionary) націлена на обмеження негативних ефектів «перегрітої» економіки. Її інструментами є скорочення державного споживання або підвищення податків через використання інструменту бюджетного профіциту. Протидіюча політика може бути ефективною, коли сукупний попит є завищеним, наприклад, коли виникає інфляція попиту і необхідно її контролювати шляхом обмеження сукупного попиту [15, с. 12, 3].

За Макконелом і Брю [13, с. 56], акумулювання бюджетного профіциту має більший анти-інфляційний ефект, ніж його використання з метою погашення державного боргу. Відповідно до вбудованого стабілізатора, податкові доходи автоматично збільшуються з розширенням виробництва в періоди економічного зростання, і внаслідок зростання податків витрати домогосподарств та підприємців скорочуються, розширення економіки обмежується, що, в свою чергу, рухає бюджет від дефіциту до профіциту. Таким чином, високий рівень виробництва автоматично генерує протидіючий бюджетний профіцит [13, с. 56-59].

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) у звіті «Відновлення та реформа» за 2010 р. виокремлює політику фінансового пристосування (fiscal adjustment), політику фінансової консолідації (fiscal consolidation) та політику фінансових стимулів (fiscal stimulus) [24].

Політика фінансового пристосування передбачає скорочення державою дефіциту бюджету, що може бути результатом скорочення державних видатків або/та підвищення податкових доходів. Фінансове пристосування – це рух від бюджетного дефіциту до збалансованого бюджету протягом тривалого періоду часу для забезпечення сталих показників [25].

Йому притаманні дві основні ознаки: довжина періоду (часовий горизонт) та композиція її елементів – пропорція між скороченням видатків та підвищенням доходів. Більшість країн Європи проводили політику фінансового пристосування протягом 1990-х рр. з метою виконання вимог так званих маастрихтських критеріїв для вступу до Економічного та Монетарного Союзу (ЕМС). Відповідно до угоди, за якою оцінювали показники країн починаючи з 1997 р., дефіцит бюджету країни, що хоче вступити до євро-зони, не повинен перевищувати 3 % від ВВП. Політика фінансової консолідації, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), – це політика, націлена на скорочення дефіциту бюджету та скорочення накопичення боргу [23].

Таким чином, фінансова консолідація включає в себе фінансове пристосування та проведення збалансованої боргової політики. У 2010 р. ЄБРР увів показник оцінки потреби в фінансовій консолідації. Так, потреба в консолідації державних фінансів розраховується як різниця між балансом бюджету, що стабілізує борг, та фактичним балансом бюджету на основі формули [25, с. 124]:

$$\text{Consolidation need} = B_t - B^* = B_t - D(i-g)/(1+g) \quad (1.1),$$
 де Consolidation need – потреба в консолідації державних фінансів; B_t – фактичний баланс (профіцит або дефіцит) бюджету у відсотках до ВВП; B^* – баланс бюджету, що стабілізує борг у відсотках до ВВП; D – державний борг у відсотках до

ВВП; i – реальна відсоткова ставка; g – норма зростання ВВП.

На противагу цьому, політика фіскальних стимулів передбачає підвищення видатків бюджету та скорочення податкових доходів. Нейтральна бюджетно-податкова політика (*neutral*) не впливає на рівень економічної активності, оскільки вона застосовує збалансований бюджет, де видатки дорівнюють доходам бюджету. Слід зауважити, що бюджетно-податкова політика державних та місцевих органів влади часто є проциклічною, тобто вона швидше погіршує, ніж коригує рецесію чи інфляцію, підсилює економічні коливання. На противагу їй, контрциклічна (*countercyclical*) політика зменшує економічні коливання [4, с. 135].

Також існують проблеми внутрішнього лагу (час між шоком в економіці та дією політики, яка є відповіддю на цей шок) та зовнішнього лагу (час між заходом політики та його ефектом), що можуть призвести до неефективності в стабілізації економіки. Якщо монетарна політика має тривалий зовнішній лаг, то бюджетно-податкова політика – тривалий внутрішній лаг, оскільки фіскальні рішення в основному здійснюються державними інституціями шляхом публічних обговорень бюджетних та податкових законів [26, с. 363]. Залежно від застосування механізмів впливу на соціально-економічний розвиток, бюджетно-податкова політика може бути дискреційною (активною) чи недискреційною (автоматичною, пасивною). Недискреційна політика не вимагає певних дій від суб'єктів прийняття рішень щодо неї, вона використовує концепцію вбудованого, або автоматичного стабілізатора [3].

У 1947 р. Комітет економічного розвитку (CED) в звіті «Податки і бюджет», поставивши за мету уникнення стагфляції в майбутньому, ввів поняття «стабілізуючої бюджетної політики». У ній закладалося цільове безробіття на рівні 4 %, а податки встановлювалися таким чином, щоб забезпечити цільовий рівень зайнятості. Суть концепції автоматичних стабілізаторів можна описати так: під час економічного зростання доходи зростають, що дозволить акумулювати профіцит, тоді як під час спаду податки зменшуються, трансфери зростають і профіцит скорочується. Стабільність

податкових ставок та видатків, що генеруються зростанням, на яких робить акцент Комітет, впливає з суті концепції [29, с. 91-92].

Таким чином, обсяги податкових надходжень змінюються автоматично, згідно з напрямом бізнес-циклу, економіка стабілізується. Таке автоматичне реагування на зміни в економіці, або вбудована стабільність економіки, є результатом композиції більшості податкових систем. Автоматичний стабілізатор може розглядатися як бюджетно-податкова політика без внутрішнього лагу [8, 26, с. 327].

Дискреційна, або активна, бюджетно-податкова політика передбачає, що зміни в видатках або податкових надходженнях бюджету не виникають автоматично і є результатом рішень уряду [16, с. 258].

Така політика передбачає внесення змін до системи оподаткування та державних видатків. Її використовують тоді, коли механізми недискреційної політики не спрацьовують або мають незадовільний ефект. Парламент та уряд приймають рішення, які мають на меті впливати на соціально-економічний розвиток країни. До них, зокрема, можна віднести збільшення (або зменшення) державних видатків, посилення (або послаблення) податкового навантаження, залучення коштів для фінансування дефіциту бюджету [1].

У періоди формування ринкових відносин та неузгодженості різних напрямів фінансової політики труднощі проведення як недискреційної, так і дискреційної бюджетно-податкової політики зростають. Як правило, автоматичні стабілізатори не забезпечують належного регулювання економічних процесів. У періоди кардинальних соціально-економічних перетворень помітно зростає роль дискреційної політики. Поточна економічна ситуація в Україні вимагає проведення активної дискреційної бюджетно-податкової політики. Прикладом її може бути використання надходжень до бюджету в поточному році від приватизації державного майна і подальше прийняття рішень щодо розподілу отриманих фінансових ресурсів, що перевищують план приватизації на відповідний рік [6].

Бюджет повної зайнятості, або стандартизований бюджет, формується

пристосуванням фактичного бюджетного дефіциту або профіциту з метою уникнення автоматичних змін у податкових доходах таким чином, щоб визначити, якою є дискреційна бюджетно-податкова політика – експансійною, нейтральною чи протидіючою [7, с. 128].

За Менк'ю, «у довгостроковій перспективі можливості країни виготовляти товари і послуги визначають стандарти життя її громадян», тому реальний ВВП є параметром, що найкраще вимірює економічне багатство. Вчений наводить такий аргумент: «Реальний ВВП вимірює сукупне виробництво товарів і послуг в економіці і, таким чином, можливості країни задовольнити потреби та бажання її громадян» [29, с. 90].

Серра та Стігліц вважають, що таке бачення шляхів забезпечення макроекономічної стабільності дає змогу зрозуміти важливість наступних двох наборів інструментів політики, потреба в яких змінюється залежно від структурних характеристик економіки, традицій макроекономічної політики та інституційної спроможності окремо взятої країни. Перший набір інструментів використовує сукупність антициклічної бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики з відповідними режимами валютного курсу, здебільшого проміжними. Другий включає набір методів управління капіталом, створених для зниження акумулювання ризиків публічного та приватного секторів, що призводить до зростання нестабільності, з метою протидії проциклічному розширенню доступу до міжнародних ринків капіталів [30, с. 142].

Таким чином, бюджетно-податкова політика є невід'ємною складовою фінансової політики та важливим інструментом регулювання економічних процесів в державі. Попри те, що бюджет та податки як елементи економічної системи держави існували з античних часів, основним теоретичним підґрунтям використання бюджетно-податкової політики стала кейнсіанська економіка. Бюджетно-податкова політика здійснює як фіскальну, так і регулюючу та стимулюючу функції, забезпечуючи водночас як економічну спроможність держави виконувати покладені на неї функції, так і регулювання економічних процесів у державі та напряду розвитку економічної системи. Шляхи її

застосування залежать від економічних умов, в яких перебуває економічна система певної країни, та цілей, поставлених перед урядом, що приймає відповідні рішення.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень

Реформування різних сфер економіки та поява форс-мажорних обставин, які характеризуються невизначеністю та ризиком, підвищують роль фіскального механізму регулювання економічних та фінансових процесів [10].

Реалізація програм економічного та соціального характеру, а також фінансова стійкість економіки країни залежать від обсягу бюджетних ресурсів, їхньої структури та співвідношення доходів і витрат бюджету. Тому завдяки проведенню дієвої бюджетно-податкової політики реалізуються соціальні та економічні заходи подолання наслідків кризових явищ.

Отже, бюджет держави може бути як критерієм оцінки фінансового стану країни, так і основою для розроблення напрямів удосконалення фіскальної політики. Тому потрібно проаналізувати показники, які характеризують динаміку бюджетних ресурсів, та оцінити ефективність бюджетно-податкової політики, яка здійснювалась останнім часом. Важливим показником стану розвитку економіки України є рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджет. Динаміка частки доходів Зведеного бюджету України у ВВП свідчить, що з 2017 р. цей показник зменшується і у 2019 р. становить 32,45 % [10].

Скорочення надходжень Зведеного бюджету щодо ВВП показує звуження ролі держави у фінансово-економічних процесах, які відбуваються в країні. Це позитивно впливає на розвиток приватного сектору економіки, проте одночасно суттєво обмежує можливості держави у використанні своїх інструментів впливу та виконанні найважливіших функцій в умовах

економічних перетворень.

Для того щоб оцінити результати бюджетно-податкової політики в сучасних умовах, потрібно також розглянути динаміку доходів та сальдо Зведеного бюджету. Аналізуючи обсяги доходів Зведеного бюджету України протягом 2017–2022 рр., можна зробити висновок про їх зростання у 2,8 раза – з 456067,3 млн грн до 1289779,8 млн грн. Проте темпи приросту доходної частини суттєво зменшуються з 42,97 % у 2018 р. до 8,91 % у 2022 р. Це свідчить про наявність недоліків у бюджетно-податковій політиці, яка здійснювалась у цей період, та про необхідність її суттєвого вдосконалення (рис. 2.1).

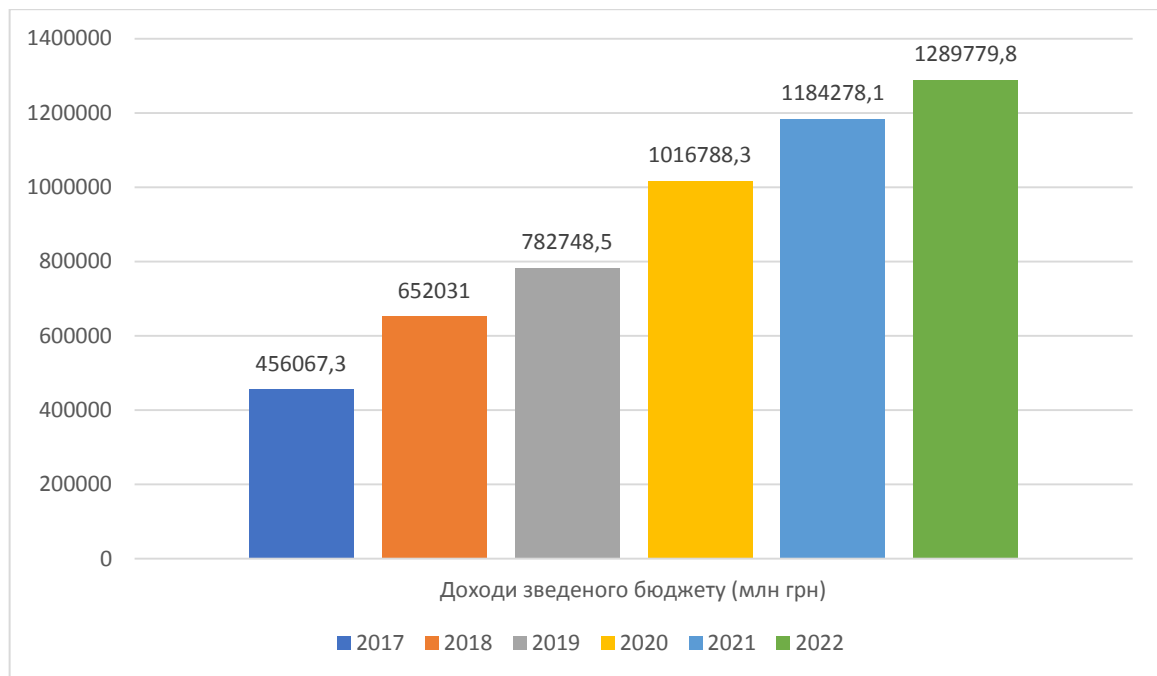

Рис. 2.1. Динаміка доходів Зведеного бюджету України

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Це також підтверджується даними про динаміку дефіциту Зведеного бюджету України за 2017–2022 рр. (рис. 2.2). В останні три роки дефіцит бюджету суттєво зростає і, порівняно з 2019 р., спостерігається його збільшення у 2 рази. У квітні 2021 р. ситуація погіршується через введення противірусних обмежувальних заходів і затвердження антикризового бюджету.

Рис. 2. 2 Динаміка дефіциту зведеного бюджету

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Отже, негативні тенденції, які спостерігаються в динаміці основних показників державних фінансів, свідчать про неефективну політику щодо управління бюджетними доходами та видатками протягом тривалого часу. Особливого значення в такій ситуації набуває вдосконалення бюджетно-податкової політики, спрямоване на збільшення обсягів надходження податкових коштів.

З метою подолання негативних тенденцій в Україні було анонсовано початок податкової реформи-2020 та розроблено кілька законопроектів, які створюють умови для її проведення. На сьогодні підписано Закон України від 16.01.2020 № 465-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» [4].

Зазначеним законом вносяться зміни в систему адміністрування податків як на рівні платників податків, так і на рівні контролюючих податкових органів. Передбачено норми, спрямовані на запровадження відповідальності за збитки, заподіяні платникам податків у разі порушення їхніх прав, протидію ухиленню від оподаткування великими підприємствами, удосконалення електронних кабінетів платників податків і порядку електронного спілкування між платниками податків і податковими органами, збільшення тривалості податкових перевірок і штрафів за неподання податкової звітності, удосконалення порядку адміністрування ЄСВ та ін. [13].

Закон містить також норми щодо деофшоризації та реалізації Плану дій BEPS, який спрямований на боротьбу з приховуванням прибутків на міжнародному рівні. Тому вводиться оподаткування прибутків іноземних компаній на рівні контролюючих осіб та змінюється структура документації для міжнародних компаній. Запропонованими нововведеннями передбачається, що у разі реалізації бізнес-операцій з нерезидентами, в результаті яких зменшуватиметься база для оподаткування, їх необхідно буде тестувати на ділову мету. Тобто угоди, які укладаються з іноземними компаніями, повинні мати економічну мету, а не здійснюватись тільки для отримання податкової вигоди [12, с. 135]. Такі законодавчі норми підвищують ефективність податкового регулювання та запроваджують єдині прозорі вимоги до ведення бізнесу за міжнародними стандартами.

Важливою складовою підготовки до податкової реформи є фіскалізація господарських операцій шляхом розширення сфери застосування РРО (регістраторів розрахункових операцій), запровадження електронної акцизної марки та автоматизованої системи контролю за обігом тютюнових виробів і алкогольних напоїв. Вважається, що подальші кроки потрібно спрямувати на проведення діагностики сучасної податкової системи та розроблення пропозицій щодо її реформування. Першочерговим є перегляд екологічного податку та удосконалення процедур оподаткування нерухомого майна (земельних ділянок). Також є необхідність у подальшій реалізації плану дій BEPS, удосконаленні контролю за трансфертним ціноутворенням і запобіганні зловживанням у податковій сфері.

У рамках податкової реформи запропоновано також різні варіанти вдосконалення системи оподаткування та кожного податку окремо. Основою змін має стати вдосконалення оподаткування доходів населення за рахунок об'єднання в один податок єдиного соціального внеску, податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) і військового збору. Причому передбачається запровадити різні ставки податку: базову, підвищену та знижену [8]. Мінімальний розмір податку запропоновано встановити на рівні 15 %. Такі

зміни вимагають також зараховувати єдиний соціальний внесок до Державного бюджету України.

Щодо реформування ПДФО висловлюється також думка про збільшення його диференціації та встановлення прогресивної шкали: до 10 розмірів мінімальної заробітної плати – 18 %; понад 10 розмірів мінімальної заробітної плати, але не більше 20 розмірів мінімальної заробітної плати – 36 %; понад 20 розмірів мінімальної заробітної плати – 54 %. Пропонується також зменшити розмір основної ставки податку на додану вартість (ПДВ) з 20 % до 17 % [11, с. 281].

У процесі реформування податкової системи висловлюються різні думки та підходи до її проведення. Проте слід враховувати, що система оподаткування має орієнтуватись насамперед на людину, тому пропонується зменшувати податки на працю та споживання і збільшувати податки на активи. Це також сприятиме боротьбі з тіньовою зарплатою та зростанню кількості робочих місць.

Особливістю змін у бюджетно-податковій політиці в сучасних умовах є те, що їх проведення ускладнюється фінансово-економічною кризою, спричиненою пандемією коронавірусу. Карантинні заходи зупинили цілі галузі та завдали значних збитків економіці країни, тому до поточного бюджету було внесено зміни, спричинені необхідністю виділення додаткових коштів на боротьбу з поширенням COVID-19 та погіршенням прогнозних макроекономічних показників через запровадження карантину. Згідно з оновленим державним бюджетом доходи держави скорочуються на 11 % – до 975,8 млрд грн, а видатки зростають на 7 % – до 1266,4 млрд грн. Отже, дефіцит державного бюджету збільшиться утричі – до 298,4 млрд грн.

Головною метою внесених змін до державного бюджету є формування Фонду боротьби з COVID-19 на період дії карантину та місяць після його завершення в розмірі 65 млрд грн [9]. Для протидії катастрофічним наслідкам кризи та забезпечення економічної стабільності потрібно сформувати заходи, які допоможуть швидко подолати кризові явища. Найвагоміше значення для

виходу з кризи мають податкові важелі впливу, які за рахунок фіскальної трансмісії здійснюють стимулювальний вплив на соціально-економічний розвиток країни в короткостроковому періоді. Тому в сучасних умовах часто пропонується вживати заходи у вигляді різних податкових стимулів.

Основними заходами, які використовуються в зарубіжних країнах, є відстрочення сплати ПДВ і ПДФО або сплата їх частинами в розстрочку на тривалий термін. Також тимчасово призупиняються перевірки, звільняються від оподаткування певні операції та навіть підприємства окремих видів діяльності, тимчасово не застосовуються штрафи у разі затримки у сплаті податків і подання податкових декларацій тощо. Серед заходів, які передбачаються антикризовим законодавством в Україні, є такі: звільнення від оподаткування коштів, які спрямовуються на боротьбу з COVID-19; призупинення перевірок та процедур адміністративного оскарження; відстрочення подання декларацій та сплати податків без нарахування штрафів; звільнення від сплати ЄСВ для приватних підприємців та ін. [2].

Проте реалізація зазначених вище заходів не забезпечить ліквідності підприємств і підтримання купівельної спроможності населення у разі глибокої фінансово-економічної кризи, яка загрожує вітчизняній економіці. Тому під час формування податкових важелів впливу на економіку потрібно враховувати досвід інших країн і методи, які вони використовують для подолання економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19.

Правове забезпечення антикризових заходів має передбачати чіткі та однозначні законодавчі норми щодо надання пільг та відстрочення сплати податків. Зокрема, антикризовим законом не визначено відстрочення сплати податків, а передбачено тільки скасування штрафів за несплату податків у період карантину. Така законодавча норма породжує невизначеність та створює можливість податкового тиску після карантину.

У зарубіжних країнах надається відстрочення зі сплати ПДВ та ПДФО на час карантину, проте для нашої країни це неможливо, оскільки це основні джерела наповнення державного бюджету. Тому пропонується не тільки

звільняти від штрафу за несвоєчасну сплату ЄСВ, а й використовувати розстрочку для його сплати. Це дасть змогу здійснювати оплату праці та підтримувати матеріальний рівень життя населення на належному рівні, а також сприятиме швидкому виходу з кризи.

Нагальною потребою є запровадження електронного документообігу для забезпечення безперебійної роботи як на підприємствах, так і у співпраці з контролюючими податковими органами. Важливо також запровадити податкову розстрочку для окремих сфер діяльності, які найбільше постраждали від карантинних обмежень: туристичний і готельний бізнес, авіакомпанії, пасажирські перевезення, заклади громадського харчування тощо [2]. Для того щоб підтримати національну економіку після карантину та здійснити повноцінний перезапуск, потрібно вивчати та аналізувати закордонний досвід та запозичувати кращі рішення для стабілізації економіки.

Отже, особливістю формування бюджетно-податкової політики на сучасному етапі є певна невизначеність щодо того, як розвиватимуться події, пов'язані з поширенням коронавірусу, яких втрат зазнає економіка країни від пандемії та як швидко вона зможе відновитись після завершення карантину. Ускладнюється ситуація й тим, що в Україні тільки відбулись зміни у податковому законодавстві і почали реалізовуватись заходи з реформування системи оподаткування, які передбачають суттєві нововведення як для платників податків, так і для контролюючих органів. Це мало змінити негативні тенденції зі збільшення дефіциту державного бюджету та зменшення темпів приросту доходів бюджету за попередні роки. Проте на сьогодні рекордно збільшено бюджетний дефіцит та є значні ризики в процесі прогнозування розміру податкових надходжень.

Отже, вдосконалення бюджетно-податкової політики з урахуванням макроекономічних шоків та необхідності гнучкого реагування на сучасні виклики є найдієвішим важелем впливу на соціально-економічні процеси. Тому головним завданням на сьогодні є підтримання національної економіки після карантину за рахунок стимулювання розвитку бізнесу та збільшення

нових робочих місць через зменшення податкового навантаження, а також створення умов для унеможливлення корупційних дій з ухилення від оподаткування.

2.2. Оцінка впливу бюджетно-податкової політики на динаміку макроіндикаторів економіки України та її конкурентоспроможність

Забезпечення узгодження і синхронізації економічної політики та її основних складових щодо заданих цільових орієнтирів є однією з головних задач в області макроекономічного регулювання. Суттєвим фактором макроекономічного розвитку держави є впровадження ефективної фінансової, зокрема податкової політики. Податкові надходження і витрати бюджету впливають на загальну макроекономічну ситуацію, а також значною мірою залежать від неї. Засобами податкової політики держава чинить безпосередній вплив на поведінку суб'єктів економічної діяльності та їх фінансовоекономічне становище; сприяє розвитку окремих територій чи видів економічної діяльності; підтримує необхідний рівень життя населення і його окремих категорій; визначає стратегічні напрями економічного розвитку. У цьому аспекті моделювання податкового впливу на макроекономічну динаміку з точки зору аналізу «макроекономічного відгуку» на певні зміни в податковій політиці (які, у кінцевому рахунку, уособлюються у зміні податкового навантаження на діяльність різних категорій економічних агентів і економіку в цілому) є важливим теоретичним і практичним аспектом економічних досліджень, наприклад, у рамках здійснення бюджетного процесу, коли суспільство має знайти певний баланс між цілями економічної політики держави (забезпечення ефективних бюджетно-податкових маневрів і формування бюджету) та фінансово-економічними інтересами приватного сектору (розвиток бізнесу).

Для посилення узгодженості між прогнозами зведених бюджетних показників та прогнозами за ключовими макроекономічними індикаторами необхідно дотримуватися ітеративного методу коригування для досягнення їх

взаємної збалансованості. Регуляторні впливи засобами податкової політики широко застосовуються урядами країн світу задля вирішення різноманітних задач макроекономічного розвитку. Оскільки зазначений процес на практиці є досить складним і недостатньо передбачуваним щодо результатів, постає проблема його ґрунтовного попереднього дослідження, зокрема – шляхом розробки і застосування економіко-математичних моделей. Саме використання модельного апарату дає можливість на базі множини прогнозно-імітаційних оцінок визначити ефективні податкові заходи з метою їх застосування на практиці. Наприклад, у рамках середньострокового бюджетного планування важливими є модельні дослідження щодо макроекономічних наслідків введення певних податкових змін на відповідному періоді, що має сприяти якості й обґрунтованості податково-бюджетних регуляторних рішень, у тому числі визначення засобів державної податкової щодо зазначених урядом макроекономічних орієнтирів.

Податкове регулювання досить широко застосовується державами світу для регулювання динаміки економічного розвитку, набуваючи особливих масштабів і активізації у періоди кризи. При цьому найбільш широко вживаними засобами податкового регулювання є: зміна податкових ставок та податкової бази шляхом розширення переліку доходів, до яких застосовується нульова або пільгова ставка оподаткування, підвищення неоподатковуваного рівня доходів; зміна політики акцизів; зменшення соціальних відрахувань; зміна амортизаційної політики; введення податкових пільг для наново створюваних підприємств та для суб'єктів середнього і малого підприємництва тощо.

Однак макроекономічні наслідки провадження будь-яких регулюючих заходів, зокрема що стосуються податкової політики, є досить неоднозначними і мало передбачуваними, а у певних випадках – ризикованими. Тому вирішення проблеми максимальної передбачуваності економічних результатів внаслідок упровадження конкретних планованих заходів податкової політики слід шукати у площині економіко-математичного моделювання і прогнозування, яке

дозволяє, сконструювавши модельний аналог досліджуваного об'єкта, заздалегідь «програти» на ньому різні ситуації і впливи, зробити обґрунтовані висновки щодо ймовірних макроекономічних очікувань.

Висока результативність економіко-математичних моделей щодо дослідження різного роду впливів на економічну динаміку спонукає уповноважені установи в країнах світу розробляти економіко-математичні моделі і використовувати їх для попередніх економічних досліджень, зокрема – для оцінки впливу заходів податкової політики на макроекономічну динаміку.

Україна й інші країни світу досить давно використовують модельний апарат для дослідження різних аспектів економічного розвитку. Враховуючи важливі регуляторні функції податково-бюджетної політики, при конструюванні економіко-математичних моделей особливу увагу приділяють формуванню фінансових або податково-бюджетних блоків. Наявність такого блоку дає можливість державним установам, уповноваженим щодо формування податково-бюджетної політики, провадити ґрунтовні попередні дослідження щодо макроекономічних наслідків її реалізації. Важливо зазначити, що на сьогодні більшість відомих економіко-математичних моделей містять податково-бюджетні блоки (більш чи менш деталізовані), що відображають регулятивну функцію держави.

Провідним центром економіко-математичного моделювання в Україні є ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (м. Київ). В Інституті, зокрема, здійснена розробка програмно-аналітичного інструментарію «Макропрогноз економіки України», де використовується комплекс економіко-математичних моделей прогнозування економічного розвитку, призначений для сценарних прогнозно-імітаційних розрахунків забезпечення стабільного економічного розвитку України на середньо- та довгострокову перспективу з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх (світова економіка) чинників [10].

Комплекс моделей ґрунтується на балансах національних рахунків і представлений моделями секторів економіки: реального, споживання та доходів населення; державних фінансів, грошово-кредитного, зовнішньоекономічного.

Модель сектора державних фінансів призначена для прогнозування бюджетних надходжень і видатків. Збільшення доходів бюджету протягом певного періоду може бути результатом як автоматичних, так і дискреційних ефектів. Перші показують зростання надходжень, виходячи із збільшення бази оподаткування (відповідний економічний показник – еластичність, який порівнює темпи росту податкових надходжень і темпи росту ВВП, якщо припускається, що податкова система протягом даного часу не змінювалась).

Другі вказують на зовнішні зміни в доходах бюджету, які пояснюються змінами в податковій системі та політиці, в тому числі: шляхом переглядання існуючих податкових ставок, зміни охоплення податком, введення нового податку, поліпшення системи податкового збору (відповідний економічний показник – коефіцієнт динаміки або пружність податкової системи, що визначаються як відношення відсоткової зміни фактичних зборів податків протягом даного періоду до відсоткової зміни у ВВП).

Доходи бюджету моделюються в залежності від: динаміки макроекономічних показників; зміни ставок оподаткування; зміни пільг по сплаті певного податку через зміну податкового законодавства; якості податкового адміністрування. Ступінь дезагрегації податкових надходжень залежить від наявності відповідних даних, відокремленості відповідних податкових баз та їх структури для виділення основних категорій податків.

Виходячи з того, що основні податкові категорії часто співвідносяться з базами, які охоплюють більшу частину економічної діяльності, можна знайти альтернативні або розрахункові бази серед змінних національних рахунків і платіжного балансу. Можливе також застосування послідовної процедури, коли розглядаються наслідки для податкових надходжень внаслідок різного вибору податкових баз для забезпечення відповідної сценарної взаємодії між макроекономічними змінними.

У загальному виді моделювання надходжень від основних видів податків здійснюється як [17, с. 109]:

$$PODi = F (BAZi, STi, ADM_PILGi)$$

де: $PODi$ – сума надходжень від податку i -го виду;

$BAZi$ – податкова база окремого податку i -го виду;

STi – ставка податку i -го виду;

ADM_PILGi – змінна, яка визначає адміністративно-організаційну складову оподаткування (зміни в адмініструванні або наданні пільг по окремому податку) і дискреційний ефект податку i -го виду.

Прогноз сукупних податкових надходжень зведеного бюджету розраховується як сума прогнозів основних видів податків:

$$SUMPOD = \sum PODi$$

Як джерела фінансування бюджету в моделі визначено внутрішні та зовнішні запозичення (чисті запозичення за вирахуванням погашення) та надходження коштів від приватизації державного майна. На відміну від бюджетних надходжень, зміна яких відбувається узгоджено з динамікою економічної активності (за результатами як автоматичних, так і дискреційних ефектів), більша частина бюджетних витрат знаходиться в значній залежності від суб'єктивних і автоматичних заходів економічної політики, запланованих органами державного управління. Сума видатків зведеного бюджету (VID) моделюється в залежності від суми податкових надходжень і бюджетного сальдо (дефіциту).

Останній є екзогенним фактором і визначається у законодавчому порядку згідно з пріоритетами економічної політики. Відповідно, сумарні видатки розраховуються через можливість їх фінансування за рахунок дохідних ресурсів та джерел внутрішнього та зовнішнього запозичення:

$$VID = SUMDON + DEF$$

де: VID – сукупні видатки бюджету;

DEF – дефіцит бюджету.

Подальший розподіл коштів за видатками здійснюється за структурою, затвердженою Законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік, що відображає пріоритети Уряду у сфері бюджетної політики.

Розроблена економіко-математична модель дозволяє оцінити вплив

податково-бюджетної політики на економічне зростання, уособлене в динаміці основних макроекономічних показників, які у своїй сукупності дають уявлення щодо загального стану економіки України на макrorівні та її динаміки, а саме:

ВВП;

витрати сектору загальнодержавного управління;

кінцеві споживчі витрати домогосподарств;

валове нагромадження основного капіталу;

експорт та імпорт товарів і послуг;

обсяг промислового виробництва; індекс цін виробників промислової продукції;

індекс споживчих цін (індекс інфляції);

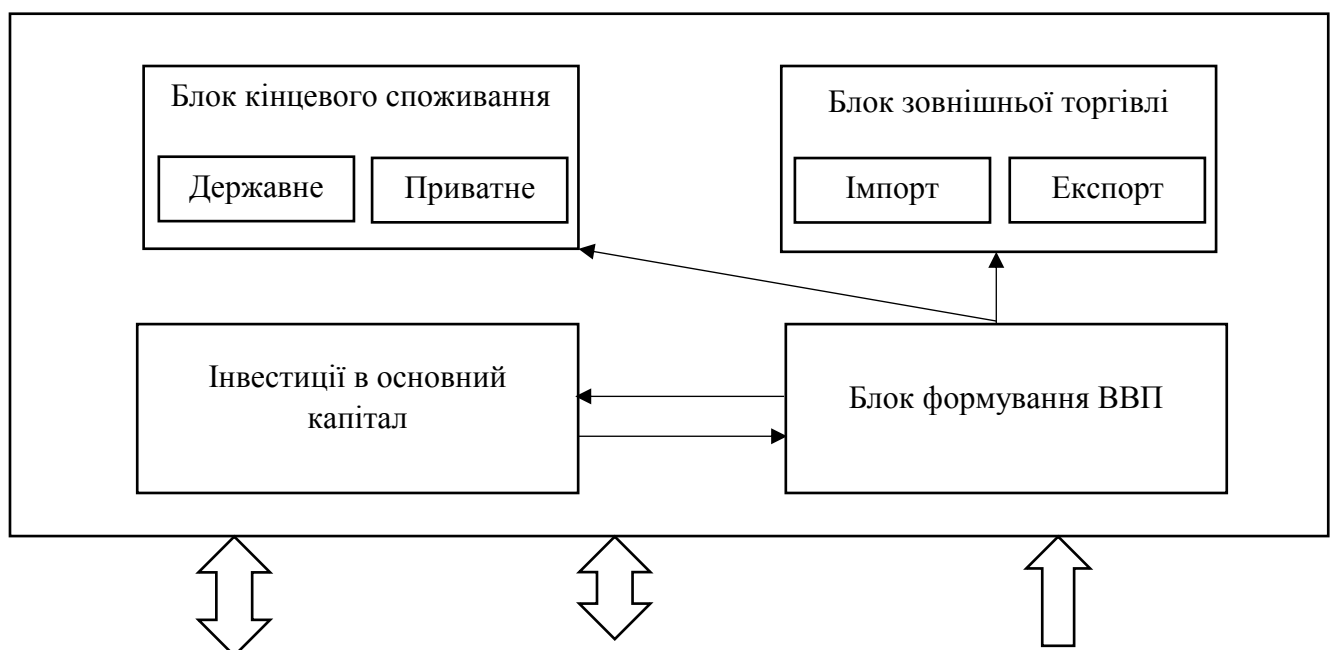
середньорічна місячна заробітна плата;

обсяг роздрібного товарообігу;

доходи Зведеного бюджету;

валовий дохід, що залишається у розпорядженні економічних агентів.

Оцінка вищенаведених показників на перспективу дозволяє зробити узагальнені висновки відносно ймовірних очікувань щодо макроекономічного розвитку країни в цілому. Загальна структура економіко-математичної моделі представлена на рис. 2. 3.

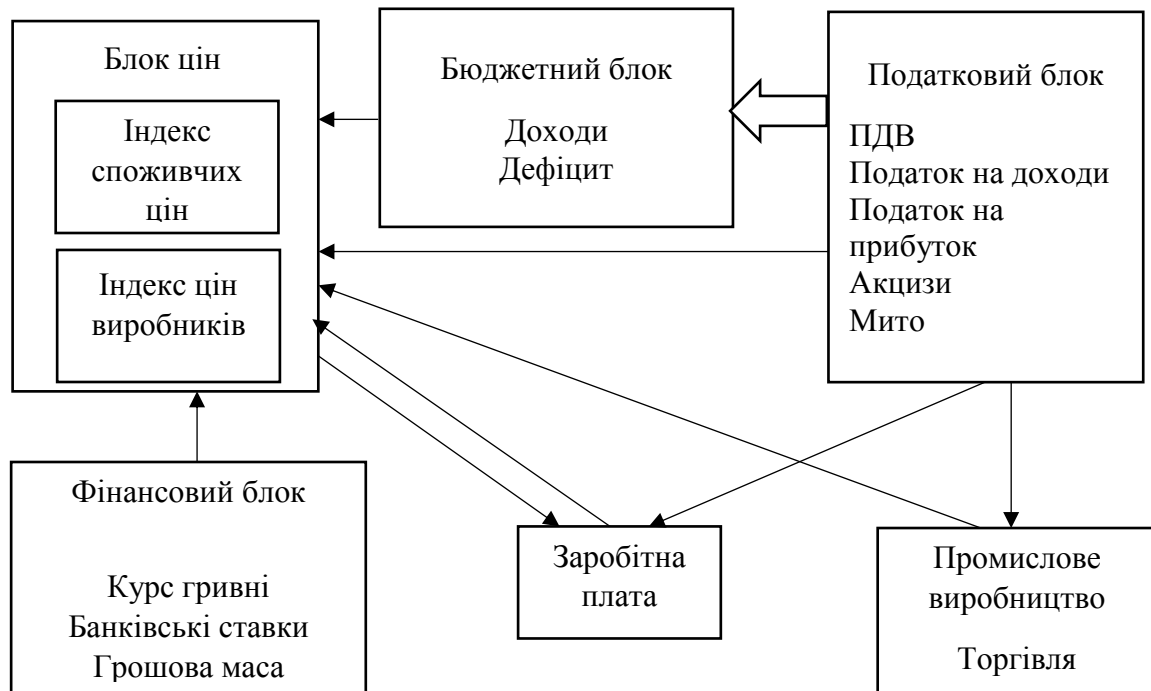

Рис. 2.3. – Принципова блок-схема економіко-математичної моделі оцінки впливу бюджетно-податкової політики на динаміку макроекономічних показників України
Джерело: складено автором на основі даних [16]

Моделювання здійснювалося, виходячи з таких вихідних положень: – для отримання реальної (очищеної від інфляції) картини впливу зміни податків на динаміку макроекономічних показників останні було перераховано до єдиної цінової бази, крім показників, які відображаються лише у фактичних цінах (наприклад, показники інфляції); – оскільки податково-бюджетні показники виражаються винятково в цінах поточного року, для досягнення максимальної адекватності їхнього впливу на реальну макроекономічну динаміку було здійснено нормування загальної суми податкових надходжень до бюджету по обсягу номінального ВВП. За логікою дослідження у комплексі моделей враховується не динаміка обсягу податкових надходжень як така, а динаміка частки обсягу податкових надходжень у ВВП.

Таблиця 2.1

Функціональні залежності макроекономічних показників розвитку України

1.	ВВП (у базових цінах 2005 року)	$VVP_fix = f(INV_fix, SUMPOD/VVP,$
2.	Валове нагромадження основного капіталу (у базових цінах 2005 року)	$INV_fix = f(VVP_fix, SUMPOD/VVP, STKRED)$
3.	Кінцеві споживчі витрати домогосподарств	$CP_fix = f(VVP_fix, CP_fix(-1), PODDOH/VVP, STDEP)$
4.	Кінцеві споживчі витрати сектору	$CG_fix = f(CG_fix(-1),$

	загальнодержавного управління	$(SUMDOH+DEF)/CPI, KURSGRN/CPI)$
5.	Імпорт товарів та послуг	$M_{fix} = f(VVP_{fix}, (MITO+AZ)/M, KURSGRN/CPI)$
6.	Експорт товарів та послуг	$X_{fix} = f(VVP_{fix}, (CP_{fix}+CG_{fix}), (PDV+AZVN+PODPRIB)/VVP)$
7.	Роздрібний товарообіг	$TOVOB_{fix} = f(VVP_{fix}, CPI, PODDOH)$
8.	Індекс споживчих цін (CPI)	$CPI = f(ZPNOM, ZP_{fix}, DEFZB/VVP, PODDOH/VVP, KURSGRN, STDEP, PPI)$
9.	Індекс цін виробників (PPI)	$PPI = f(PROM_I, (PDV+AZVN+MITO)/PROM, STKRED, X)$
10.	Зміна обсягу промислового виробництва (реальні зміни)	$PROM_I = f(INV_{fix}, INV_{fix}(-1), (PDV+AZVN+PODPRIB)/VVP)$
11.	Зміна середньомісячної заробітної плати (реальні зміни)	$ZP_I = f(ZP, VVP_{fix}, PODDOH/VVP, CPI)$
12.	ВВП	$VVP = f(VVP(-1), INV_{fix}, CPI)$
13.	Валовий внутрішній дохід	$VVD = VVP - SUMDOH$
14.	Сума доходів зведеного бюджету (у фактичних цінах поточного року)	$SUMDOH = f(VVP, SUMPOD)$

Джерело: складено автором на основі даних [19]

У таблиці 2.1 описано методологічні підходи до моделювання вищезазначених макропоказників з урахуванням податкового й фінансового впливу, де:

AZ – акцизи на ввізні товари, фактичні ціни;

$AZVN$ – акцизи на товари внутрішнього виробництва, фактичні ціни;

CP_{fix} – кінцеві споживчі витрати домогосподарств, базові ціни;

$CP_{fix}(-1)$ – кінцеві споживчі витрати домогосподарств за попередній рік;

CG_{fix} – кінцеві споживчі витрати сектора загальнодержавного управління, базові ціни;

CPI – індекс споживчих цін.

DEF – дефіцит бюджету;

INV_{fix} – валове нагромадження основного капіталу, базові ціни;

$INV_{fix}, INV_{fix}(-1)$ – валове нагромадження основного капіталу за кілька періодів;

$KURSGRN$ – обмінний курс гривні до долара США, середньорічний;

M_fix - імпорт товарів та послуг, базові ціни;
 $MITO$ – мито на ввізні товари, фактичні ціни;
 $TOVOB_fix$ – обсяг роздрібного товарообігу, базові ціни;
 $TOVOB_I$ – реальна зміна роздрібного товарообігу;
 $PODDON$ – податок на доходи фізичних осіб, фактичні ціни;
 PPI – індекс цін виробників.
 $PROM$ – промислова продукція, фактичні ціни;
 $PROM_fix$ – промислова продукція, базові ціни;
 $PROM_I$ – реальні зміни обсягу промислового виробництва;
 PDV – податок на додану вартість, фактичні ціни;
 $PODPRIB$ – податок на прибуток підприємств, фактичні ціни;
 $SUMDON$ – сума доходів Зведеного бюджету, фактичні ціни;
 $SUMPOD$ – сума податкових надходжень Зведеного бюджету;
 $STDEP$ – банківська ставка по депозитах у національній валюті, середньорічна;
 $STKRED$ – банківська ставка по кредитах у національній валюті, середньорічна;
 VVP – валовий внутрішній продукт, фактичні ціни;
 VVP_fix – валовий внутрішній продукт, базові ціни;
 VVD – валовий внутрішній дохід, що залишається у розпорядженні економічних агентів після оподаткування, фактичні ціни;
 X_fix – експорт, базові ціни;
 $X_fix(-1)$ – експорт за попередній період, базові ціни;
 ZP_fix – заробітна плата реальна, базові ціни;
 $ZPNOM$ – номінальна заробітна плата, фактичні ціни;
 ZP_I – реальні зміни величини заробітної плати.

Для прикладу нижче наведено генерацію рівняння для реального ВВП (VVP_fix), динаміка якого ставиться в залежність від:

1) динаміки реальних інвестицій в економіку (валового нагромадження основного капіталу). Даний фактор здійснює позитивний вплив на динаміку

реального ВВП, оскільки саме реальне зростання інвестиційних ресурсів призводить до мультиплікативного ефекту щодо створення додаткових суспільних благ;

2) рівня податкового навантаження (або частки ВВП, що акумулюється державою у виді податків і тимчасово вилучається з процесу суспільного виробництва). Цей фактор переважно негативно впливає на динаміку реального ВВП, оскільки більш швидке, ніж це дозволяє зростання економіки, вилучення з суспільного виробництва ресурсів призведе, відповідно, до скорочення можливостей заощадження та інвестування, що, відповідно, негативно позначиться на розвитку економіки. Зазначимо, що це твердження стосується як юридичних, так і фізичних осіб – для них зростання податкових вилучень призведе до скорочення заощаджень, хоча таке скорочення й не буде пропорційним зростанню оподаткування за рахунок інерційності дивідендної політики (для юридичних осіб) та устояних звичок кінцевого споживання (для фізичних осіб). Крім того, певні корективи щодо впливу рівня податкового навантаження на економічну динаміку вноситиме політика прямого державного інвестування за рахунок бюджету;

3) ставки комерційних банків по кредитах в національній валюті. Даний фактор відображає рівень «благополуччя» фінансового сектора, і його зростання чинить негативний вплив на динаміку реального ВВП, обмежуючи кредитні ресурси для розвитку економіки;

4) лагу реального ВВП (в базових цінах), що визначає досягнутий рівень виробництва і позитивно впливає на динаміку ВВП;

5) інших факторів, вплив яких враховується за допомогою вільного члена економетричного рівняння.

$$VVP_fix = f (INV_fix, SUMPOD/VVP, STKRED, VVP_fix(-1)),$$

де: VVP_fix – реальний ВВП, у базових цінах;

$VVP_fix(-1)$ – реальний ВВП за попередній рік, у базових цінах;

INV_fix – обсяг реальних інвестицій в економіку (валове нагромадження основного капіталу), у базових цінах;

SUMPOD – обсяг податкових надходжень Зведеного бюджету;

STKRED – ставка комерційних банків по кредитах у національній валюті.

Пропонована економетрична модель надає змогу оцінювати позитивні й негативні наслідки впливу заходів фіскальної й фінансової політики держави, вивчати мультиплікативні ефекти та макроекономічний “відгук” на зміни податково-бюджетної політики, здійснювати багатоваріантні імітаційні дослідження впливу рівня оподаткування на динаміку основних макроекономічних показників у рамках підготовки щорічного бюджету та бюджетних розрахунків на наступні за ним два роки для визначення як оптимального варіанту оподаткування, так і податкових та інших умов забезпечення заданої динаміки макроекономічних показників на середньострокову перспективу в рамках нормативного і пошукового прогнозування.

Розвиток конкурентного середовища в національній економіці значною мірою пов'язаний із адекватною державною політикою у сфері формування системи заходів, що спричиняє трансформацію монополізованих ринкових структур у високо конкурентні. Держава як суб'єкт ринкових відносин, з одного боку, може підтримувати економічно виправданий рівень інтенсивності конкуренції через систему відповідних інститутів, а з другого — створювати певні перешкоди у вигляді адміністративних бар'єрів для діяльності окремих суб'єктів ринку.

При цьому зростає розуміння того, що в епоху складних внутрішньо- й міжринкових зв'язків, стратегічної взаємодії компаній сама по собі конкурентна політика не спроможна забезпечити високу ефективність ринків. Необхідна адекватна підтримка з боку інших видів економічної політики держави — промислової, інноваційно-інвестиційної, зовнішньоекономічної, бюджетно-податкової тощо.

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки система державних фінансів України характеризується низкою недоліків та суперечностей, які

погіршують соціально-економічне становище держави та створюють бар'єри для економічного зростання. Вони нівелюють ефективність фіскальної політики. Зокрема, неефективність механізмів розподілу та витрачання бюджетних коштів призводить до недофінансування важливих державних завдань, надмірний обсяг видатків провокує фіскалізацію податкової системи та нераціональну боргову політику, обмеженість доходів місцевих бюджетів обумовлює втрату автономності органами місцевого самоврядування. Без глибокої модернізації системи державних фінансів, зміцнення інституцій, зменшення підґрунтя для корупції ефективність важелів стимулювання економічного розвитку буде нівельована [15, с. 16].

Бюджетно-податкова політика відіграє важливе значення як для генерування стимулів, спрямованих на підвищення продуктивності національного виробництва та праці, так і для формування економічного середовища, сприятливого для розвитку конкурентних переваг національної економіки. У довгостроковій перспективі забезпечення конкурентоспроможності національної економіки досягається за рахунок активної державної політики, що передбачає, в тому числі, спрямування бюджетних видатків на розвиток інфраструктури та людського капіталу, податкове стимулювання заощаджень й внутрішніх інвестицій, заохочення та підтримку інноваційних розробок [13].

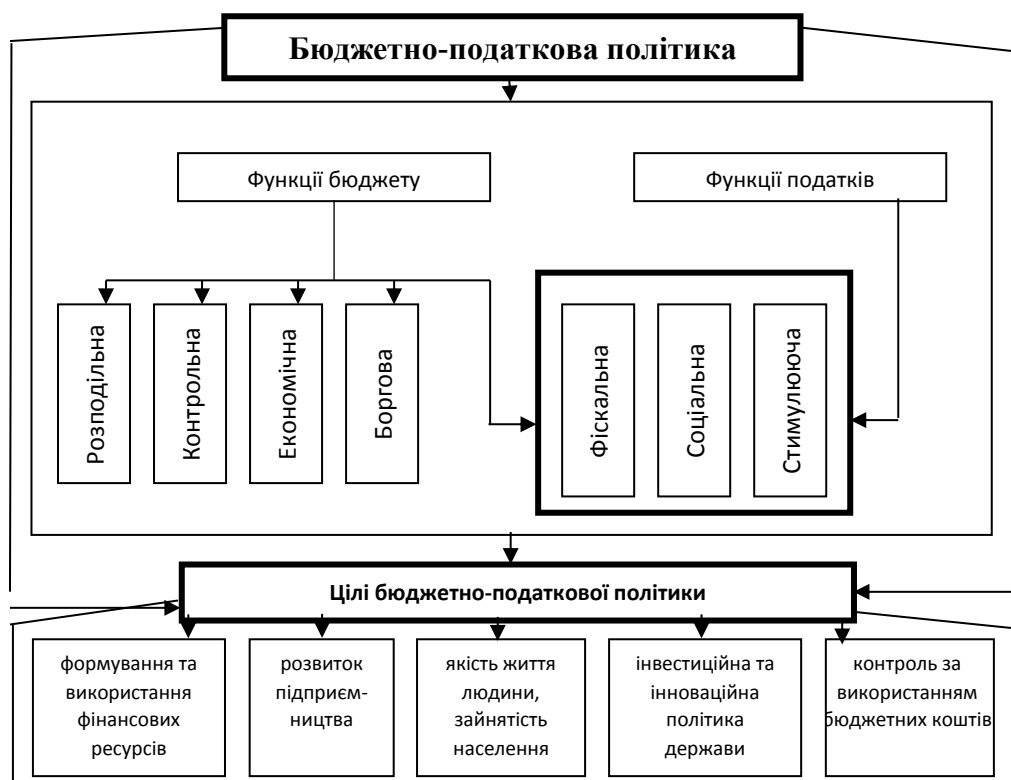
Потенціал конкурентоспроможності національної економіки значною мірою залежить також від ефективності перерозподілу ресурсів через бюджетну систему країни, що вимагає застосування конкурентних механізмів виділення бюджетних асигнувань, запровадження жорстких бюджетних обмежень та санкцій до порушників бюджетного законодавства, посилення прозорості бюджетного процесу, розроблення системи середньострокового бюджетного планування та програмування тощо [16, с. 258].

Пріоритетними напрямками удосконалення здійснення бюджетно-податкової політики на сьогодні є реалізація заходів податкової політики, що спрямовані на забезпечення: стабільності податкової системи, її справедливості

шляхом скорочення пільг асоціального характеру; посилення захисту прав платників податків; дохідливості норм і процедур оподаткування для платників податків; поступове збільшення питомої ваги прямих податків у загальних податкових надходженнях; звільнення від оподаткування доходів, нижчих за прожитковий мінімум; застосування спрощених (альтернативних) систем оподаткування для суб'єктів малого підприємництва, а також забезпечення поглибленого реформування податкової системи в напрямку подальшого скорочення податкових пільг з метою досягнення їх повної відміни з одночасним наданням тимчасових знижок з податкових ставок на товари та послуги, що мають пріоритетне значення для задоволення потреб держави.

Бюджетно-податкова політика в Україні постійно перебуває у центрі уваги суспільства, що зумовлено її місцем серед інших складових економічної політики. В умовах нестабільного стану економіки необхідно розробити нові концептуальні підходи до напрямів та механізмів реалізації бюджетної та податкової політики з метою їх перетворення на дієві інструменти соціально-економічного розвитку держави [12].

Динаміка основних економічних показників податкової політики України наведена в Додатку А.

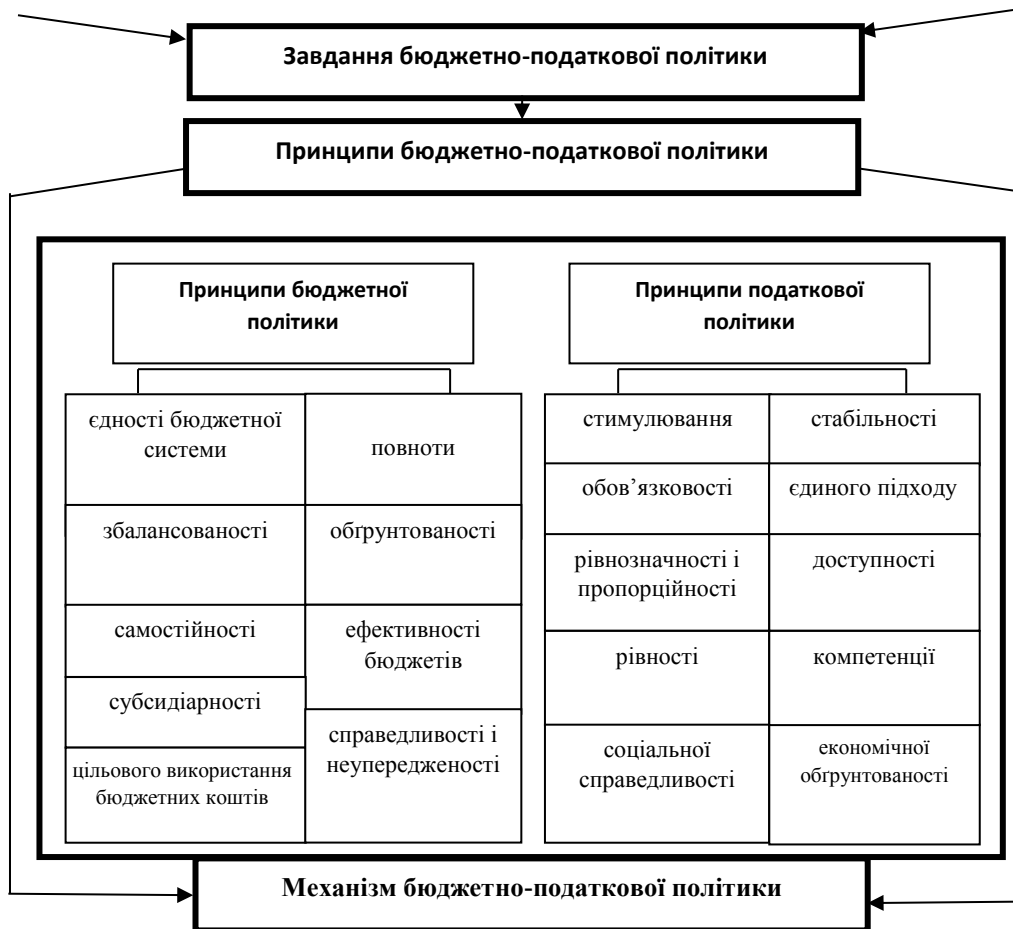

Рис. 2.3. Структурно-логічна схема бюджетно-податкової політики
Джерело: складено автором на основі даних [20]

Отже, у сфері бюджетно-податкової політики необхідно передусім провести кардинальну реформу бюджетно-податкової системи: зменшити податковий тиск з урахуванням досвіду передових країн світу. Зниження податкового тиску спричинить позитивні зрушення в надходженнях до бюджету, виведення економіки з тіні, подолання корупції у сфері виробництва, зайнятості, цін, зміцнення національної валюти гривні. Також варто застосовувати прогресивне оподаткування. Бюджетно-податкова політика повинна здійснюватись в напрямі відрегулювання зведеного бюджету України, якомога швидшого подолання його дефіциту, оскільки хронічний дефіцит бюджету спричиняє витіснення приватних інвестицій. З допомогою бюджетно-податкових важелів потрібно здійснювати структурну перебудову економіки в напрямі відродження і розвитку галузей економіки, діяльність яких забезпечуватиме потреби вітчизняних споживачів з метою витіснення імпорту; сприяти розвитку інноваційно-інвестиційних підприємств і галузей

економіки; забезпечити розвиток малого і середнього бізнесу.

Реформування податкової системи України потребує послідовності та наступності економічної політики. Це вимагає поступового зниження рівня податкового навантаження; підвищення рівномірності його розподілу; розширення бази оподаткування; мінімізацію податкових пільг тощо.

Таким чином, у сучасних умовах становлення ринкових відносин в Україні суттєвого значення набуває бюджетно-податкова політика. Саме реформування ринкової економіки значною мірою залежить від зміцнення державних фінансів, через які держава акумулює грошові ресурси для фінансування суспільних потреб. Поряд з цим бюджетно-податкова політика спрямована на встановлення умов для активізації економічного зростання і підвищення суспільного добробуту.

РОЗДІЛ 3. АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Наприкінці 1980-их рр. Швеція показувала найвищі показники профіциту серед усіх країн-учасниць OECD, а вже в 1990-их рр. зазнала критичних значень бюджетного дефіциту, що погіршувалося стрімким зростанням державного боргу (всього за 5 років він збільшився майже вдвічі), а рівень безробіття до всієї робочої сили сягнув 10.36% у 1997 р. Втім, уже наприкінці 1990-их бюджет було повернуто до норми, а економіка поступово відновлювалася завдяки комплексній зваженій фінансовій політиці держави [34].

Наразі Швеція показує одні з найкращих світових соціально-економічних показників: 8-е місце за індексом добробуту (OECD Better Life Index 2020), 13-е місце за якістю життя (Quality of Life Index 2021), 3-тє місце за індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index 2020), 1-е за індикатором Policy Performance SGI 2020 (№1 Economic Policies, №1 Environmental Policies, №4 Social Policies), 22-е місце за індексом економічної свободи (Index of Economic Freedom 2021) тощо. Водночас, країна посідає перше місце за найвищими податками в світі за даними 2019 р., які втім чи не найефективніше перерозподіляються державою. Саме бюджетно-податкову політику Швеції вважають однією з найуспішніших, а тому її підходи та інструменти все більше досліджуються як успішні практики фінансової політики держави на шляху до процвітання та добробуту.

Насамперед варто зазначити, що з початку XXI ст. урядом Швеції було розроблено та запроваджено так звану “Нову політику задля глобального 47 розвитку”, що базується на 3-х постулатах та складається з 8-ми основних засад, серед яких [35, с. 163]:

фундаментальні цінності: демократія та доброчесність уряду, повага до прав людини, рівність між жінками та чоловіками;

сталий розвиток: стале використання природних ресурсів та захист

навколишнього середовища, економічне зростання, соціальний розвиток та соціальна захищеність;

інші ключові елементи: конфлікт-менеджмент та безпека людини, світові суспільні блага. Відтак, була сформована так звана Шведська фіскальна система (Swedish fiscal framework), що почала діяти з середини 1990-их рр., а бюджетний процес почав орієнтуватися на середньострокову перспективу [36].

Система складається з цілей та принципів фіскальної політики, методів моніторингу та оцінки, а також забезпечення прозорості. До ключових її елементів відносять політику таргетування бюджету, зрегульований процес бюджетування, зовнішній нагляд за фіскальною політикою та відкритість і прозорість.

Політика бюджетного таргетування передбачає:

профіцитне таргетування всього державного сектору до показника 1/3 відсотка до ВВП, спрямоване на зменшення державного боргу;

з 2019 р. встановлення “боргового якоря” (також відомого як Маастрихтський борг) – до 35% у відношенні до ВВП, з допустимими коливаннями в 5 в. п.;

встановлення Центральним банком “стелі державних витрат”, що розраховується на 3 роки вперед; вимога до сектору місцевого самоврядування підтримувати збалансований бюджет тощо.

Зрегульований процес бюджетування базується на принципі “зверху-вниз”, тобто збільшення одних видатків в певній сфері передбачає скорочення інших видатків в цій же сфері, що відбувається також в контексті заздалегідь визначеного фіскального простору та таргетованим профіцитом. Зовнішній нагляд за фіскальною політикою та бюджетуванням проводять низка державних структур на національному рівні серед яких зокрема Шведська Рада з Фіскальної Політики, Національний Інститут з Економічних Досліджень, Шведський Національний Уряд Фінансового Менеджменту, Національний Офіс Аудиту та інші. На міжнародному рівні, моніторинг фіскальної політики проводять різні структури Євросоюзу, зокрема OECD та Міжнародний

Валютний Фонд.

Відкритість та прозорість забезпечуються щорічним звітуванням, публічними обговореннями та висвітленням актуальних новин в медіа просторі [27].

Варто зазначити, що більшість проведених заходів загалом притаманна для всіх скандинавських країн, тобто дані заходи не є економічним чудом окремої країни й даний досвід може слугувати хорошим прикладом до наслідування ефективної бюджетної політики. Успіх проведених заходів можна спостерігати й понині, а тому можемо виокремити певні аспекти, що здатні допомогти іншим країнам у подоланні бідності за допомогою бюджетно-податкової системи. Перш за все, система заходів була розроблена всередині країні – уряд не шукав вирішення проблем на основі світових практик та не залучав міжнародної допомоги, а сконцентрувався на розробці власної стратегії виходу з кризи.

Чимало країн, намагаючись сприяти розвитку економіки та залучаючи міжнародні практики, забувають про власні особливості такі як менталітет населення, геополітичний стан, кліматичні умови, наявність матеріальних та нематеріальних ресурсів тощо. Так, ефективна система з-за кордону може слугувати хорошим прикладом до наслідування, проте просте перенесення чужого досвіду на реалії іншої країни проблему не вирішить, а може й поглибити, забравши час та ресурси.

Кожна країна має зважати на власні унікальні особливості та розроблювати свою фінансову політику. Наступним ключовим аспектом є сталість політики. Важливо пам'ятати, що у більшості випадків, соціально-економічні проблеми на національному рівні не вирішуються за одну ніч чи навіть місяць. Впроваджена політика має бути комплексною та зважати на багато факторів, а тому кожна країна, а для України це актуально передусім, повинна бути сталою та послідовною, а також зорієнтовуватися на майбутнє.

Програма розвитку економіки країни це довгострокова програма, що має діяти не залежно від змін уряду чи президента, лобіювання персональних

інтересів чи популізму абощо. Наступною рекомендацією щодо використання бюджетно-податкового механізму задля подолання бідності необхідно зазначити адаптивну складову політики. Проведення тих чи інших заходів повинно проводитися разом з систематичним моніторингом міжнародних тенденцій і сигналів світового фінансового ринку та пристосуванням до нових викликів. Відтак, рекомендуємо проводити перегляд основних правил політики кожні 5-7 років задля підтримки дієвості та покращення ефективності в майбутньому. Забезпечення високої підтримки урядових структур та політики в засобах масової інформації та серед громадськості є наступним ключовим аспектом ефективної бюджетної політики.

Вирішення проблеми пов'язаної з розвитком економіки країни, повинна в першу чергу починатися з якісної комунікації всіх зацікавлених сторін, а тому рекомендуємо не просто використовувати бюджетно-податкові важелі, а й проводити масштабну інформаційну кампанію для населення, висвітлювати вектори руху країни, інвестувати в навчання громадян, аби запобігти виникненню бідності в майбутньому, та “слухати населення” – реагувати на настрої та очікування населення, проводити постійний моніторинг і підтримувати якісну комунікацію в країні, підвищувати довіру до заходів уряду тощо.

Ще одним прикладом для України є впровадження та підтримка системи соціального страхування громадян, що притаманно для Німеччини, Австрії, Нідерландів. Оскільки для країни досить складно профінансувати всі соціальні програми та покрити значну частину населення, досить ефективним є впровадження багаторівневої системи обов'язкового страхування, аби люди мали якомога більше шансів самостійно захистити себе від бідності, орієнтуючись на принцип “чим більше працюєш, тим більше пільг та соціальних виплат отримаєш”. Такий підхід дозволить розвантажити бюджетування соціального захисту та забезпечення хоча б в частині працюючого населення та стимулювати їх до власного створення різноманітних джерел соціальних виплат для запобігання бідності.

Яскравим прикладом застосування бюджетно-податкової політики, досвід якої можна вважати за орієнтир для країни, є Великобританія та її принцип адресності соціальної допомоги для боротьби з бідністю. Відверто кажучи, Україна не може фінансувати бідність, допомагаючи соціальними виплатами всім, кому це потрібно. Саме тому необхідно охопити найбільш вразливі верстви населення, виробити ефективну систему визначення та перевірки глибини бідності й вже на них зорієнтовувати основну частину витрат на соціальний захист та забезпечення передбачені державою.

Насамкінець, бюджетно-податкова політика держави повинна не так «фінансувати бідних», підтримуючи їх матеріально на певному мінімальному рівні, як створювати умови для їх самостійного виходу з розряду бідних. Відомий американський економіст Гайман Мінськи пропонував альтернативу «війни з бідністю» шляхом простого їх фінансування через вибудову такої бюджетної системи, в якій держава виступала б «роботодавцем останньої інстанції». Інакше кажучи, держава повинна створювати та підтримувати всі умови для того, аби бідні мали всі можливості власними силами підвищити свій соціально-економічний стан. Головним чином це має забезпечуватися створенням робочих місць, підтримкою підприємств, що їх створюють, підвищення рівня освіти, розробку програм з пере- та підвищення кваліфікації населення тощо, і якщо вже в такому разі людина все ще не зможе позбутися статусу бідного, не фінансувати її простими соціальними виплатами, а забезпечити вже роботою від держави. Такий підхід може допомогти Україні більш доцільно розподілити державні ресурси та боротися з «бідністю» шляхом частки безробітного населення.

Отже, можна зауважити, що існує чимало ефективних світових практик щодо подолання економічних труднощів країни за допомогою бюджетної політики, які можуть в тій чи іншій мірі бути застосовані в Україні. В основі знаходиться забезпечення стабільності та прозорості бюджетно-податкового механізму в довгостроковій перспективі, а також систематичний моніторинг та оцінювання, підтримка прозорості на всіх рівнях. Серед ключових

рекомендацій варто виокремити впровадження та підтримку державою системи соціального страхування населення, адресність соціальних програм та зорієнтованість передусім на найбільш вразливі верстви населення, забезпечення державою не “ фінансування бідності”, а створення робочих місць та програм перекваліфікації, співпраця з підприємствами, що їх створюють, інвестування в освіту населення та запровадження політики бюджетного таргетування.

На сьогодні, інструментарій бюджетно- податкової політики виходить за рамки звичних акумуляції та перерозподілу грошових ресурсів через зміну системи оподаткування та забезпечення державного фінансування в тих сферах, де це потрібно. Особливо це помітно в розрізі світової боротьби з труднощами економічного розвитку.

Відтак, одним з найбільш перспективних нині можна назвати розвиток соціального підприємництва. Про потенціал та успішні практики соціального підприємництва все частіше можна почути на економічних та соціальних форумах, від лідерів думок та активістів, з від усіх куточків світу, адже це не просто черговий суспільний тренд, це новий підхід до комплексного вирішення світових проблем. Насамперед, соціальне підприємництво – це бізнес, головна мета якого вирішення конкретної соціальної проблеми. Тобто перша відмінність від традиційного бізнесу - наявність соціальної місії, оскільки діяльність підприємства спрямована не на особисту вигоду, а на цілеспрямоване вирішення певної соціально-економічної чи іншої суспільної проблеми. Відтак, такий бізнес може боротися з голодом, безробіттям, бідністю, наслідками стихійних лих чи екологічних проблем, залучати людей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями, малозабезпечених чи людей похилого віку, ветеранів, покращувати можливості реалізації потенціалу жінок та дітей тощо.

Ще однією відмінною характеристикою є інноваційність, що супроводжує бізнес. Мова йде або про виробництво нового продукту чи послуги, або про надання додаткової цінності до вже звичних. Наприклад,

залучення до роботи в супермаркеті людей з вадами слуху збільшує рівень інклюзії, зменшує рівень безробіття, зменшує соціальну відчуженість окремих верств населення тощо. Важливим аспектом є також перерозподіл доходів. Так, для соціальних підприємств прибуток теж є вкрай важливим, проте він не розподіляється між засновниками чи акціонерами, а інвестується на вирішення проблеми, задля якої був створений бізнес [28, с. 124].

Соціальне підприємництво це новий ефективний інструмент соціальноекономічного впливу, що змінює суспільство і який здатен вирішити ті проблеми, на які в держави немає ресурсів, а в приватного сектора – бажання. Політика запровадження соціального підприємництва вже побутує в багатьох країнах світу. Серед найбільш відомих можна назвати бізнеси в Великобританії, Франції, Данії, Бельгії, Німеччині, Італії, Нідерландів, Іспанії, Португалії, Польщі [29, с. 90]. Яскравим прикладом є британське підприємство Solar Aid, метою якого є надати доступ до сонячного освітлення країнам Африки, створюючи дистриб'юторські мережі з місцевими підприємцями.

Понад 110 мільйонів домогосподарств африканських країн досі користуються гасовими лампами, що виділяють шкідливий дим та забирають близько 20% їхніх доходів, в той час як освітлення за допомогою сонячних батарей коштує 5 фунтів і його вистачить на 5 років одній родині [30, 142].

Ще одним прикладом можна зазначити громадську організацію Engineers without borders (EWB) з Австралії, що також є однією з переможниць Google Impact Challenge Australia. Її мета полягає в розповсюдженні технічної та інженерної освіти незалежно від фінансового стану чи статусу, а суть самого проєкту – встановлення спеціально спроектованих біотуалетів, що розкладають відходи, цим само підвищуючи санітарні умови в країнах де це є проблемою, особливо в регіонах з частими повеннями тощо [41]. Також успішним прикладом є Міжнародний акселератор соціального підприємництва New Door, що допомагає соціальним ініціативам ставати успішними соціальними підприємствами [32, с. 18].

Все більше країн запроваджують практику соціального підприємництва.

Відтак, у 2017 р. латвійський парламент ухвалив закон про соціальне підприємництво, що розроблявся протягом 3 років, а вже в 2018 він набув чинності.

У його основі лежать критерії соціального підприємства Данії, а саме [33, с. 46]:

соціальне призначення;

суттєва комерційна діяльність;

незалежність від органів державної влади; - інклюзивне та відповідальне управління;

соціальне управління прибутком. Більше того, латвійське підприємство, що відповідало затвердженим законом критеріям і при подачі відповідних документів, має змогу отримати 200 тисяч євро фінансування від ЄС [34, с. 205].

Загалом, все більше світових організацій такі як Міжнародна організація з міграції, Програми Розвитку ООН, Міжнародний благодійний фонд "Добробут громад" (Heifer International) тощо та міжнародних підприємств підтримують соціальне підприємництво, адже це зокрема підвищує і їхню соціальну відповідальність бізнесу.

В Україні також все частіше можна спостерігати явище соціального підприємництва, зокрема впродовж 2018-2020 рр. активна діяльність велася проектом "Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою "знизу", (SocialBusinessInUA) що розповсюджували ідеї соціального підприємства, розробила Білу та Зелену книги, низку посібників та провели десятки консультаційних заходів та хакатонів, а також досі діє Українська Соціальна Академія [35].

Загалом, соціальне підприємництво має значні перспективи вирішити низку соціально-економічних проблем, зокрема й подолання бідності, а досвід світових організацій та різних країн лише доводять цю тезу. Відтак потрібно заохочувати та підтримувати такі ініціативи, проводити масову інформаційну кампанію та створювати єдину екосистему для розвитку соціального

підприємництва. На нашу думку, держава здатна відігравати ключову роль в активізації соціального підприємництва, зокрема за допомогою бюджетно-податкових важелів.

Передусім, це економічно вигідно, адже державі часто не вистачає ресурсів як фінансових, так і фізичних та часових подолати всі проблеми, що постійно виникають в будь-якій країні, а приватний сектор досить часто такі проблеми ігнорує, тож підтримка соціального підприємництва дозволить вирішити старі проблеми новими ресурсами, до того ж залучаючи громадян країни. Більше того, це вигідно соціально, адже підтримка такого виду підприємництва покращує рівень загального добробуту та якості життя в країні, а також додає державі статус соціально-відповідальної, що несе свої переваги на світовій арені. За допомогою фіскальної політики, уряд може підтримувати соціальних підприємців, наприклад надаючи їм податкові канікули, зменшуючи ставку чи базу оподаткування, надаючи субсидії тощо, що може бути передбачена при формуванні бюджету. Окрім цього, держава може напряду співпрацювати з соціальними підприємствами й допомагати їм не лише грошово: надавати приміщення для користування, проводити спільну інформаційну кампанію, створювати кращі умови для ведення бізнесу, покращувати інвестиційний клімат, залучати міжнародні фонди та компанії та спільно запроваджувати соціальні проекти та програми і т.д.

Іншим, важливим аспектом сьогодення в подоланні бідності є комплексний підхід до співпраці всіх зацікавлених осіб. Держава повинна інвестувати в сфери покращення рівня життя населення – освіту, медицину, науку та розвиток, соціальні програми за принципом допомоги найбільш вразливій частині населення, створення сприятливого інвестиційного середовища та умов до розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема через мотивуючу фіскальну систему. Схема ймовірної політики соціального захисту в країні наведена в Додатку Б.

Окрім цього, рекомендується активна підтримка молоді, старшого населення, жінок та людей з особливими потребами шляхом ініціювання

проектів для зменшення соціальної депривації та багатовимірних показників бідності. Наразі людство живе в епоху глобалізації та діджиталізації, а тому значно легше впроваджувати різноманітні соціальні ініціативи, залучаючи людей з різних сфер життя та куточків країни й світу, що теж може активно підтримувати та ініціювати держава.

В розрізі бюджетно податкової політики це може виражатися в збільшенні асигнувань в соціальні сфери, запровадження податкових знижок, пільг та/ чи канікул для залучених юридичних та фізичних осіб, інвестування в сфери освіти, досліджень та розвитку, співпраця з міжнародними фінансовими та соціальними організаціями, фінансування державою програм з перекваліфікації задля зменшення рівня безробіття та проведення інформаційних кампаній про доступні можливості та шляхи подолання бідності тощо.

Таким чином, до перспективних важелів бюджетно- податкової політики задля подолання бідності варто віднести розвиток соціального підприємництва за державної підтримки, передусім в розрізі фіскальних інструментів, та комплексну цілеспрямовану довгострокову програму з подолання бідності в Україні, в якій держава виступатиме й ініціатором соціальних програм, і підтримкою для нових проектів як в країні, так і поза її межами, і забезпечуватиме сприятливе економічне середовище для збільшення добробуту населення та скорочення рівня бідності.

Підсумовуючи, на сьогодні перед кожною країною постають все нові й нові виклики, в той час як невирішеними досі залишаються і старі. Хоча боротьба з бідністю впродовж останніх двох декад і показувала позитивні тенденції, криза Covid-19 завдала значного удару світовій економіці, а тому проблема бідності постала як ніколи гостро. Актуальність пошуку нових способів подолання економічних труднощів наразі досить висока й країни світу випробовують різні методики та системи, серед яких одним з найперспективнішим варто виокремити соціальне підприємництво. Завдяки цілеспрямованій підтримки уряду та проведення бюджетно-податкової політики, що заохочувала та допомагала б соціальним бізнесам, можна

вирішити значу кількість соціально-економічних проблем. Тому, після вивчення проблем при проведення бюджетно-податкової політики можемо запропонувати такі основні напрями вдосконалення бюджетно-податкової політики:

- 1) створення ефективної ринкової інфраструктури;
- 2) неухильно дотримуватись процедури затвердження бюджету та законодавчо затвердити прозорість процесу руху грошових коштів;
- 3) розроблення системи жорсткого контролю над бюджетним процесом та індикаторів результативності витрат бюджетних коштів; π розроблення механізму персональної відповідальності за цільове та ефективне витрачання коштів державного бюджету;
- 4) підвищення державних соціальних стандартів та гарантій; π розроблення та законодавчо регламентувати чітку програму виходу з кризи; π введення прогресивної шкали оподаткування для податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб;
- 5) удосконалення в частині бюджетного відшкодування ПДВ та перегляд його ставок;
- 6) після проведення реформування податкової системи ввести мораторій на внесення змін до законодавчо-правових актів;
- 7) забезпечення структурних підрозділів Державної фіскальної служби України програмно-технічною базою, модернізування комп'ютерної бази;
- 8) збільшення питомої ваги прямих податків через розширення податкової бази;
- 9) державна підтримка та стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності.

Також окремої уваги заслуговують ефективні заходи бюджетної політики країн світу в подоланні економічних труднощів. Серед основних рекомендацій слід зазначити впровадження послідовної фіскальної політики, бюджетне таргетування та високий рівень прозорості й відкритості проведення політики водночас з моніторингом на різних рівнях, в тому числі й міжнародними незалежними структурами, адресність програм соціального захисту, розвиток

соціального страхування та позиціонування держави як потенційного роботодавця, джерела створення робочих місць та самостійного виходу з категорії бідних через програми перекваліфікації та навчання.

ВИСНОВКИ

Отже, в процесі дослідження теоретичних основ бюджетно-податкової політики можна дійти висновку, що:

1) бюджетно-податкова політика представляє собою систему правових, фінансових, організаційних заходів уряду пов'язаних з формуванням та використанням державних фінансів, отриманих шляхом справляння податків, зборів та обов'язкових платежів для забезпечення виконання держави своїх функцій та соціально-економічного розвитку;

2) бюджетно-податкову політику можна розглядати окремо за двома аспектами: бюджетної по податкової політики. Бюджетна політика координує залученням, розподілом та використанням бюджетних коштів, а податкова – процесом адміністрування податків;

3) метою бюджетно- податкової політики на сучасному етапі розвитку є подолання фінансово-економічної кризи та стимулювання пріоритетних галузей економіки держави, що має сприяти стабілізації економіки та підвищення життєвого рівня населення до європейських норм;

4) принципи бюджетно-податкової політики являють собою основоположні теоретичні засади, що становлять основу проведення бюджетноподаткової політики та поділяються на 4 групи: принципи нормативно-правового регулювання, принципи бюджетного забезпечення, принципи економічного зростання та принципи соціального спрямування;

5) основні функції, які виконує бюджетно-податкова політика: фіскальна, економічного регулювання та вирівнювання доходів бюджету;

При дослідженні реалізації, впливу та ефективності бюджетно-податкової політики дійшли висновку, що бюджетно-податкова політика України не є ефективною. Тому для підвищення її ефективності пропонується доведення до кінця податкової реформи, впровадження середньострокового та

стратегічного прогнозування, яке має враховувати зміни у бюджетній та податковій політиці. Головною метою реформування бюджетно-податкової політики Україна є наближення її до вимог та стандартів Європейського Союзу. Щодо адаптації зарубіжного досвіду реалізації бюджетно-податкової політики виникає необхідність всебічного розгляду наявних проблем в державі, аналізу факторів, під впливом яких формулювалась бюджетно-податкова політика зарубіжних країн і згодом застосовувати його в Україні, але при умові врахування специфіки економічного і соціального розвитку нашої держави.

Бюджетно-податкова політика зарубіжних країн характеризується такими ознаками:

1) в залежності від характеру адміністративної системи, від особливостей національного господарства, від історичних та економічних чинників бюджетна політика зарубіжних країн розрізняється структурою державного бюджету, структурою бюджетного процесу, проведенням багаторічного планування та державними органами, що здійснюють її;

2) в податковій політиці існує різниця в кількості встановлених податків та їх ставками, які характеризуються в багатьох випадках прогресивною шкалою оподаткування. Порівняно з Україною, в Польщі, Німеччині та США ставки за схожими за своєю економічною суттю податків є значно більшими. Схожою ознакою є надання податкових пільг при сплаті податків з фізичних осіб. Україна повинна розробити гнучку бюджетно-податкову політику, яка б ефективно проводилась і в умовах економічної нестабільності. Стратегічні орієнтири реформування бюджетно-податкової політики мають проводитися з урахуванням історичного розвитку, використанням національного потенціалу та підтримкою провідних галузей економіки.

Після вивчення проблем при проведенні бюджетно-податкової політики запропоновані такі основні напрями вдосконалення бюджетно-податкової політики:

1) створення ефективної ринкової інфраструктури;

2) неухильно дотримуватись процедури затвердження бюджету та законодавчо затвердити прозорість процесу руху грошових коштів;

3) розроблення системи жорсткого контролю над бюджетним процесом та індикаторів результативності витрат бюджетних коштів; π розроблення механізму персональної відповідальності за цільове та ефективне витрачання коштів державного бюджету;

4) підвищення державних соціальних стандартів та гарантій; π розроблення та законодавчо регламентувати чітку програму виходу з кризи; π введення прогресивної шкали оподаткування для податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб;

5) удосконалення в частині бюджетного відшкодування ПДВ та перегляд його ставок;

6) після проведення реформування податкової системи ввести мораторій на внесення змін до законодавчо-правових актів;

7) забезпечення структурних підрозділів Державної фіскальної служби України програмно-технічною базою, модернізування комп'ютерної бази;

8) збільшення питомої ваги прямих податків через розширення податкової бази;

9) державна підтримка та стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності.

Перелічені шляхи вдосконалення бюджетно-податкової політики в умовах ринкової економіки взаємопов'язані та мають реалізовуватись одночасно і з умовою врахування інтересів держави, суспільства та платників податків. За допомогою бюджетно-податкової політики необхідно здійснювати заходи у напрямі регулювання податкового боргу, розвитку провідних галузей економіки, стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, розвитку малого та середнього бізнесу та покращення добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутник О. О. Аналіз моделей соціальної політики в країнах з розвинутими ринковими відносинами: досвід для України. Державне управління: вдосконалення та розвиток. 2018. №5. С. 1-5.
2. Бюджетна декларація на 2020–2022 роки. URL: [http://nizhyn-budget.org/static/ file/budzetna-deklaracia-na-2020-2022-roki.pdf](http://nizhyn-budget.org/static/file/budzetna-deklaracia-na-2020-2022-roki.pdf)
3. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 р. № 2456-VI; поточна редакція від від 27.02.2020 на підставі – v003p710-20 / (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Валуйський І. А. Шляхи удосконалення сучасної бюджетної політики України: зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2018. № 1 (36). С. 133–139.
5. Василевська Г.В. Податкова політика у регулюванні економічного зростання / Г.В. Василевська // Фінанси України. – 2019. – № 2. – с. 39-43.
6. Височина А. В. Бюджетна політика України : сучасний стан, проблеми та перспективи [Текст] / А. В. Височина // Вісник Української академії банківської справи. – 2019. – №2. – с. 17-21.
7. Вінічук М. В., Наконечна Н. В. Економічна безпека держави: соціальноекономічний вимір: навч. посіб. Львів: Ліга-Прес, 2018. 322 с.
8. Жмурко Д. С., Дорошенко Г. О., Бабич С. М. Вплив тіньового сектору на стан української економіки. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-24> (дата звернення: 21.12.2023 р.).
9. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році. URL: [http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=MetodichniRekomendatsii &page Number =2](http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=MetodichniRekomendatsii&page Number =2) (дата звернення: 22.12.2023 р.).
10. Звіт про результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за 2019 рік. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/146977> (дата звернення: 22.12.2023 р.).

11. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: монографія / В.Р. Сіденко, М.І. Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін. Київ: КНТЕУ, 2017. 648 с.
12. Кондюх О. І. Теоретичні аспекти функціонування податкового інструментарію держави / О. І. Кондюх // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2018. - № 2. – с. 134 – 137.
13. Леоненко П. М. Основні етапи розвитку фінансової науки: методологія проблеми / П.М. Леоненко, В.М. Федосов, П.І. Юхименко // Фінанси України. – 2017. – № 4. – С. 55–74.
14. Лук'яненко І. Г., Сидорович М. Я., Бюджетно-податкова політика України : нові виклики: монографія. Київ, 2019, 230 с.
15. Мазаракі А., Волосович С. FinTech у системі суспільних трансформацій//Вісник Київського національного троговельноекономічного університету. 2018. №2. С. 5-18
16. Мединська Т. В. Податкова система: навчальний посібник / Т. В. Мединська, Н. І. Власюк. – 3-тє вид., переробл. та допов.. – Львів: Магнолія 2006, 2012. – 424 с.
17. Миськів Г. В. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях): навч. посіб. Львів: Растр–7, 2020. 273 с.
18. Наконечна К.В. Удосконалення бюджетно-податкової політики в контексті регіональних трансформацій / К.В. Наконечна // Бізнес навігатор. – 2019. – № 1 (30). – с. 181-186.
19. Онищенко С. В. Методичний підхід оцінювання бюджетної безпеки держави. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. № 2 (58). С. 118–124. URL: http://psaejrnl.nau.in.ua/journal/2_58_2017_ukr/20.pdf (дата звернення: 17.12.2023 р.).
20. Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1062. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.12.2023 р.).
21. Пасічний М. Д. Фіскальна результативність податкової системи

України. Вісник КНТЕУ. 2018. № 3. С. 116–130

22. Про бюджетну політику Міністерства оборони України на 2022 рік: Наказ Міністерства оборони України від 31 січ. 2022 р. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030322-22> Text (дата звернення: 22.12.2023 р.).

23. Про основні напрями бюджетної політики Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на 2017 рік: Наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 03 січ. 2017 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001519-17> Text (дата звернення: 24.12.2023 р.).

24. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 чер. 2017 р. № 411-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/411-2017-%D1%80> Text (дата звернення: 22.12.2023 р.).

25. Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України: збірник матеріалів II науково-практичного круглого столу (м. Ірпінь, 16–17 травня 2019 р.). Ірпінь: НДІ фіскальної політики, 2019. 187 с.

26. Проценко Ю.М. Податкова політика України та необхідність її реформування в умовах євроінтеграції/ Ю.М. Проценко// Збірник студентських наукових праць ОНЕУ. – 2019-2020. – №3. – с.325-330.

27. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019–2022 роки. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS_2019-2022_UKR_v11062019_Final (дата звернення: 20.12.2023 р.).

28. Статівка Н. В., Кучерява К. Я. Основні складники комплексного механізму детінізації економіки України. Механізми державного управління. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 3 (22). С. 121–130.

29. Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць за матеріалами X науково-практичної конференції, 22–23 листопада 2018 р. Ірпінь, 2018. 118 с.

30. Франчук В. І., Петрик І. Я. Бюро фінансових розслідувань як

суб'єкт протидії нецільовому використанню бюджетних коштів. Соціально-правові студії. 2019. Вип. 4 (6). С. 140–145.

31. Харазішвілі Ю. М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.

32. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Васильєв О. А., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А., Новосільська Т. В. Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України. Національна академія наук України, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ, 2020, 76 с.

33. Шапоренко О.О. Розвиток середньострокового бюджетного планування в Україні // Фінанси України. – 2018. - №9. – С.45-59

34. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д., Крикун Т.І. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І.Я. Чугунова. Київ: Глобус-Пресс, 2018. 352 с.

35. Чугунов І.Я., Насібова О.В. Фінанси пенсійного забезпечення. – К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. – 248 с.